

श्री जैन सत्य प्रकाश

वर्ष : ५

क्रमांक : ५०

अंक : २

तंत्री

श्रीमन्मल्ल गोकणदास शाह

ACHARYA SRI KAILASSA GARSURI GYANMANDIR
SHREE MAHAVIR JAIN ARADHANA KENDRA
Koba, Gandhinagar - 362 607

Ph. : (079) 23276252, 23276204-05

Fax : (079) 23276249

णमो त्थु णं भगवाओ महावीरस्स

स्तिरि रायनयरमज्जे, संमोलिय सव्वसाहुसंमइयं ।

पत्तं मासियमेयं, भव्वाणं मग्गयं विसयं ॥ १ ॥

श्री जैन सत्य प्रकाश

(मासिक पत्र)

विक्रम संवत् १९९५ :	वीर संवत् २४६५ :	ईस्वीसन १९३९
आसो सुदी ३ :	रविवार	ओक्टोबर १५

वि-ष-य-—-द-र्श-न

१ श्रीमक्षिमंडन पार्श्वनाथ स्वप्न	: मु. म. ज्ञानविजयजी	: ५१
२ प्रभु श्री महावीरनुं तत्त्वज्ञान	: आ. म. विजयलक्ष्मिसूरि	: ५४
३ भूर्ध शतक	: श्रीयुत साराभाष म. नवाय	: ५६
४ श्री नभरकार महाभंत्र महात्म्य	: श्रीयुत सुरयंद पु. अदाभी	: ५९
५ निर्णयवाद	: मु. म. धुरंधरविजय	: ६३
६ श्री जैनधर्मविजयवैजयन्तो	: मु. म. वल्लभविजयजी	: ६८
७ तारांतभोल संयधी भे पत्रो	: मु. म. कानिसागर	: ६९
८ गर्वभंडन	: मु. म. न्यायविजय	: ७१
९ सार पत्रक	: आ. म. विजयपद्मसूरी	: ७३
१० स्वीकार	:	: ७९
११ राता महावीर	: र.	: ८०
१२ महाकवि धनपाण	: मु. म. सुशीलविजय	: ८४
१३ बांधनी पट्टक	: आ. म. विजययतोन्रसूरोजी	: ८७

संवाणम

स्थानिक १-८-०

अहारगाम २-०-०

छूटक अंक ०-३-०

मुद्रक : नरोत्तम हरभोविन्द पंड्या, प्रकाशक : श्रीमनलाव गोकणदास शाह, मुद्रणस्थान :
 मुंबाय प्रिन्टरी संवापोस कोस रोड अमदावाद, प्रकाशनस्थान : श्री जैनधर्म
 सत्यप्रकाशक समिति कार्यालय, जेशिंगभाडनी वाडी धीकांटा रोड, अमदावाद.

श्री जैन सत्य प्रकाश

कंभांक ५०

[भासिक पत्र]

[वर्ष ५ : अंक २]

श्री मक्षीजीमंडन पार्श्वनाथ स्तवन

संग्राहक—मुनिराज श्री ज्ञानविजयजी

[दुहा]

मगसी मंडन विनवुं सुणिं परम स × × स ।
 सुख संपति आनंद अधिक आपो वंछित आस ॥ १ ॥
 × × × वन तार (सा) तरण साचो समरथ देव ।
 तु × × रणी अहि निसी सदा सारई सुरनर सेव ॥ २ ॥
 तुज (श)रण शंकट लइ भाजइ भावछि भुख ।
 रोग (ण)डे रोगी तणा नाशइ दालिद्र दुरि ॥ ३ ॥
 वाट घाट संकट विकट संग वाघ भुइ ठाम ।
 भुत प्रेत वितर तणा टलइ तुज लीधइ नांम ॥ ४ ॥
 गिर किनर जल थल विषम अग्नि झाल असराल ।
 विषधर नचि(निश्चय)ष उतरइ तुज समरण ततकाल ॥ ५ ॥
 परत्या(सा) पुरइ लोकना आवइ संघ अनेक ।
 पुजा करो मम भावसुं चित्तधरि अधिक विवेक ॥ ६ ॥
 चंदन केशर घसी करी चरचइ जिनघर अंग ।
 कुशम माल प्रसल (परिमल) अधिक पहिरावई मनी (न) रंग ॥ ७ ॥
 झारंतर दादा तणइ वाजई मधुर मृदंग ।
 डोल ददामा डुमबडि भेरि नाद सुचंग ॥ ८ ॥
 जिन मंदिरथी निमणै देवरीयां छत्रीश ।
 तिहां पुजा प्रभुनी करइ नरनारी जगीस ॥ ९ ॥
 प्रभुना मंदिर आगलै चौमुख देखल एक ।
 वीतराग वंधा तिहां आनंद अधिक विवेक ॥ १० ॥
 बलि चौमुखने आगलै रायण हख उदार ।
 तिहां पगला परमेस तणा भेदा हरष अपार ॥ ११ ॥
 रायण तल लघु देहरी नीहां श्री जिनघर पास ।
 नील कंठ निरपादुवइ आनंद अधिक खल्लास ॥ १२ ॥

श्री जैन सत्य प्रकाश

[५२] [५५]

जिनमंदिरथी जिमणईं त्रिहुं देवरियां ठाम ।
 महारुद्र महिमा निलो सोमेसर इण नाम ॥ १३ ॥
 सुंदिर मंदिर प्रभुतणा सोहि अति अभिराम ।
 झालर संख शब्दज तणा नाटिक ठामोठाम ॥ १४ ॥
 केइक गावइं मधुर धुनि केइ वजावइ वीण ।
 केइ करजोडि रद्या उभा तलालीण ॥ १५ ॥
 अति उल्लव आठे पहर देखा प्रभु दरवार ।
 चंद चकोर तणी परइ हरखइ हीया मझार ॥ १६ ॥
 मेइइ मगसी नाथनइ मलाया छै वृंद लोक ।
 वख पात्र उषध प्रमुख लाधइ सगला थोक ॥ १७ ॥
 के माता के उ मता उलगणा असवार ।
 चतुर पुरष चोका फिरइं करइं हुस्यांर (२) ॥ १८ ॥
 इणपरि मगसिनाथनइ महिमा अति विस्तार ।
 हुकहिं नमनु मानवी ए केइ अवदात ॥ १९ ॥
 सांवलीया साहिव तणी गतिमति अलख अपार ।
 ज्ञानविना समजे कवण सदा मछं गार ॥ २० ॥
 वामासुत (हुं) ताहरी करुं नीरंतर सेव ।
 करुणा निधी कृपाल छो × जात रहैसुं हेव ॥ २१ ॥

[ढाल—गुढमलारं राग]

मगसी मंडण सुखकारि तोरा दरसकी बलीहारी ।
 × × × दरसणदे— तोरै पायनमइ रे बहु प्राणी ।
 गुणगावइ इंद्र इंदाणि हो दादा दोल० ॥ १ ॥
 स्वेतांबरि विवहारिहो दा० तेह श्रावक समकित धारि ।
 पूजइ अनेक प्रकारि हो दा० ॥ २ ॥
 केइ श्राविका सुकलिणी पुन्य × × अधिक प्रवाणी हो दा० ।
 केइ विप्रवेद ध्वनिकारी तोरा दरस कि बलीहारि हो दा० ॥ ३ ॥
 केइ योगि जंगम संन्यासि ब्रह्मचारि के वनवासि हो दा० ।
 केइ विलखइ वनवइरागि केइ पंडित पवन असासि हो दा०
 सेवत चरण सदा सुखकारि हो दा० ॥ ४ ॥
 केइ विलखइ वनवइरागि इम पूजइ अनेक प्रकारि हो दा० ।
 केइ अनंत प्रेम अणगारि सारि सेवा अनंत दुहारि हो दा० ॥ ५ ॥

શ્રી મક્ષીજીમંડન પાર્શ્વનાથ સ્તવન

અંક ૨ | [૫૩]

કેહ ગરદો ગુણવંતિ ગોરિ કેહ તુરણી મયગલ માતિ હો દા૦ ।
 કેહ વંચલનારિ સુહાલિ વેણીસર સોમત કાલિ હો દા૦ ॥ ૬ ॥
 કેહ પ્રભુમુખ નયણ નિહાલિ રંગહ રાતિહ હરચહવાલિ હો દા૦ ।
 કેહ નાચહ નવરુપાલી ઘુંઘટ પટ દૂરહ ટાલી હો દા૦ ॥ ૭ ॥
 કેહ સપહ રંભ સમાનિ મરુધરની મૃગનયણી હો દા૦ ।
 કેહ નવ જોવન મદમાતિ મગસિ મંડળ ગુણ ગાતિ હો દા૦ ॥ ૮ ॥
 કેહ મયગલ મલવંતિ આવહ તોરા ચલણ નમતિ હો દા૦ ।
 કેહ માલવ દક્ષણ દેસે ગુજરાતિણ નવનવ વેસે દો દા૦ ॥ ૯ ॥
 કેહ આવદના અજુંઆલી પુજહ રામપુરાની રતનાલિ હો દા૦ ।
 કેહ હિંદુ તુરક હજારી આવહ તો પ્રભુ જાત્રા તુમારિ હો દા૦ ॥ ૧૦ ॥
 ધન દિન હો પ્રભુ મોરો મહં દરસણ પાયો પ્રભુ તોરો હો દા૦ ।
 હવહ યાત્ર સફલ હુ મોરિ ભવભવ દેજો સેવા તોરી હો દા૦ ॥ ૧૧ ॥

કલસા

હહ પાસ સામિ મુગતિ ગામિ દેસ માલવ મંડળો ।
 મગસીયગામહ અચલ ઠામહં પાપ તાપવિહંડળો ॥ ૧ ॥
 સંવત સતર અઠોતર વરસહં (૧૭૭૮) પોસ વદિ તેરસદિનહં ।
 નરસિંહદાસ હમ ડલસહં પ્રભુ મેટિયહં હવિહં ઘણું હં ॥ ૨ ॥

હિતિ શ્રી શ્રી મંગસિ મંડળ જિનસ્તવન શ્રીપાર્શ્વનાથ સ્તવનં સંપુર્ણ.
 પંદિત શ્રી શ્રી ૬ કેશરવિમલ ગ૦ તત્ શિષ્ય મુનિરામવિમલ લપી(લિપી)કૃત્તા
 (તમ) સંવત ૧૭૨૬ વર્ષે જેટ વદિ ૨ દિને સુખં ભવતુ ॥ કલ્યાણમસ્તુ
 શ્રેયઃ ॥ શ્રીશ્રીશ્રીશ્રીશ્રી ।

યાત્રીસં પુસ્તકં દ્રીષ્ટા તાદ્રીસં લિખતે મયા,
 તદાસુધમસુધં વા મમ દોષો નદોયતે ॥ શ્રી ॥

[યાદશં પુસ્તકં દૃષ્ટં તાદશં લિખિતં મયા ।
 તત્ર શુદ્ધમશુદ્ધં વા મમ દોષો ન દોયતે ॥]

પ્રાચીન હસ્તલિખિત એક પાનું ધણું વર્ષ પહેલાં બંડારમાંથી પ્રાપ્ત થયું હતું. તેમાં કેટલાક સ્થાને અક્ષરો તુટી ગયેલા છે કેટલાક અક્ષરો ઉકલતા નથી. ભાષા અર્ધમિશ્રિત હિન્દી સાથે જુની ગુજરાતી જેવી લાગે છે. આ સ્તવનમાં કર્તા કેષ્ટકરિ શ્રાવક લાગે છે. સ્તવનમાં તે વખતનાં વેશ, વસ્ત્ર દેશદેશાવરની જનનાનું વર્ણન મલે છે. તેમ એક શ્વેતાશ્મર વ્યવહારીનું નામ પણ છે પણ તે પાનમાં તુટી જવાથી નથી આપી શક્યા. પરંતુ તે શેઠ ખાસ તેની વ્યવસ્થા અને મજકુર મીલકતના કર્તાધર્તા હશે. તે વખતે શ્વેતાશ્મરો જ ત્યાં જતા હશે. કવિની શ્રદ્ધા મક્ષીજી ઉપર કેટલી સચોટ છે તે સ્તવન જ કહી આપે છે. મક્ષીજી સખન્ધી વિશેષ પ્રતિહાસના સંશોધનની આવશ્યકતા છે.

પ્રભુ શ્રીમહાવીરનું તત્ત્વજ્ઞાન

લેખક:—આચાર્ય મહારાજ શ્રીવિજયલલિતસૂરિજી

(ગતાંકથી ચાલુ)

પાપતત્ત્વ પુણ્ય થતાં, ક્રમ પ્રાપ્ત આશ્રવ તત્ત્વ પર હવે નજર નાખીએ છીએ. પહેલાં આશ્રવ કદમ્ ચીજ છે તે આપણે જાણવું જોઈએ, એટલે પ્રથમ તેનું લક્ષણ બતાવાય છે.

શુભાશુભકર્મગ્રહણદેતુરાશ્રવ: ।

શુભ કે અશુભ કર્મને ગ્રહણ કરવાનું જે કારણ હોય તેને આશ્રવ કહે છે અહીં પ્રશ્ન એવો ઉત્પન્ન થાય છે કે જ્યારે પુણ્ય અને પાપનું આગમન એ જ આશ્રવ છે તો પછી તે એ તત્ત્વમાં આનો સમાવેશ કરી શકાય અને તેથી જુદું આશ્રવ તત્ત્વ માનવાની જરૂર રહેતી નથી. આના જવાબમાં સમજવાનું કે પાપમાં કેવલ અશુભ કર્મનો સમાવેશ છે અને પુણ્યમાં શુભ કર્મનો સમાવેશ છે જ્યારે આશ્રવમાં બંનેનો સમાવેશ છે, આથી આશ્રવ જુદું પડે છે. વળી આશ્રવ સાધન છે જ્યારે પુણ્ય અને પાપ સાધ્ય છે. સાધ્ય અને સાધનને એક માની લેવા એ કોઈ રીતે વ્યાજબી નથી. હાં, કોઈ અપેક્ષાવાદથી આશ્રવમાં પુણ્ય અને પાપનો સમાવેશ કરવો એ વ્યાજબી છે જેમકે તત્ત્વાર્થસૂત્રકાર ઉમાસ્વાતી મહારાજે તેમ કરેલ છે. જ્યાં સુધી કર્મનો અંધ ન હોય ત્યાં સુધી આશ્રવનો સંભવ હોઈ શકતો નથી. જે અંધ વગર પણ આશ્રવ મનાય તો મુક્તાત્માઓ કે જેઓ આઠે કર્મ રહિત છે તેઓને પણ તેવો પ્રસંગ આવશે. જે આશ્રવ વગર અંધ માનીએ તો તે પણ બની શકે તેમ નથી, કારણ કે સિદ્ધ ભગવંતો આશ્રવથી રહિત છે તો તેઓમાં પણ અંધનો પ્રસંગ આવે. એટલે એમ જ માનવું રહ્યું કે જેમ જેમ આશ્રવની હીનતા તેમ તેમ પુણ્ય અને પાપના અંધની પણ હીનતા થાય છે. આથી પુણ્ય અને પાપ તથા આશ્રવના વચ્ચે રહેલું ઉત્પાદ્ય ઉત્પાદકપણું સિદ્ધ થાય છે અને તેથી પિતા પુત્રની જેમ આ તત્ત્વોની પણ પ્રથકતા સિદ્ધ થાય છે.

આ આશ્રવના દ્રવ્ય અને ભાવ એમ બે ભેદોનાં નીચે પ્રમાણે લક્ષણો છે.

૧ આત્મપ્રદેશોષુ કર્મપ્રાપિકા ક્રિયા દ્રવ્યાશ્રવ: ।

૨ કર્મોપાર્જનનિદાનાધ્યવસાય: ભાવાશ્રવ: ।

૧ આત્માના પ્રદેશો વિષે કર્મફલને પ્રાપ્ત કરી આપનારી ક્રિયા તે દ્રવ્યાશ્રવ છે.

૨ કર્મ ઉપાર્જનના કારણરૂપ અધ્યવસાય તે ભાવાશ્રવ છે.

આપાય જગતનું નાનાવિધ નાટક આ આશ્રવ તત્ત્વથી બને છે. જો આ નાટકથી બચવાની ઇચ્છા હોય તો આશ્રવ તત્ત્વને જાણી તેને ત્યાગ કરવાની અત્યંત આવશ્યકતા છે. એટલા માટે નીચે મુજબ તેના ૪૨ ભેદો બતાવવામાં આવે છે.

સ્પર્શવિષયકરાગદ્વેષજન્યાશ્રવ: સ્પર્શેન્દ્રિયાશ્રવ: ।

સ્પર્શને વિષય કરનાર રાગદ્વેષથી જન્ય આશ્રવને સ્પર્શેન્દ્રિયાશ્રવ કહે છે.

આ સ્પર્શેન્દ્રિયથી થતા ક્રોધમલ સ્પર્શાદિમાં મોહ પામનારા અધોગતિને પામે છે,

મૂર્ખશતકે

સંગ્રહક : શ્રીચત્ત સારાભાઈ મણિલાલ નવાબ

[આગમેદ્ધારક આચાર્યદેવ શ્રી સાગરાનંદસૂરીશ્વરજીના શિષ્ય મુનિ મહારાજ શ્રી વર્ધમાનસાગરજીના સંગ્રહમાં આ પ્રાચીન પત્ર મારા જીવામાં આવતાં વાચકોને ઉપયોગી ધારી અત્રે છપાવવાનું યોગ્ય ધાર્યું છે. આ પત્ર કાગળના એક લાંબા ચીરાની અને આજુબે લખેલો છે, અને તેની ભાષા સત્તરમી, અઠારમી સદીની લાગે છે.]

ચંપાવતી નામે નગર છે, તિહાં શત્રુમર્દન નામે રાજા રાજ્ય કરતો હતો. તે રાજાને ધારણી નામે પટરાણી છે, તેહને કરેંદ્રસિંહ એહવે નામે કુમર થયો. તેહને પિતાઈ વિદ્યા ભણવાને કાળે પંડિતને સમીપે મુક્યો, હવે તેહનું મૂર્ખપણું વેગલું કરવાને કાળે એકસો એક પ્રકારે મૂર્ખ સીખ દેઈ ભણાવ્યો.

તે ૧૦૧ મૂર્ખના પ્રકાર આ પ્રમાણે છે

૧ ઉઘમ સમર્થાઈનેા ધણી ઉઘમ ઢીણ તે મૂર્ખ.	૮ આપારી થકો શબ્દાદિકને વિષે રસિક તે મૂર્ખ.
૨ પંડિતોની સભામાં આપણો યશ ઓલે તે મૂર્ખ.	૯ દેણું કરીને કુવસ્તુ લે તે મૂર્ખ.
૩ વેશ્યાના વચનોનો વિશ્વાસ કરે તે મૂર્ખ.	૧૦ ગરદો (ઘરડો) થઈ નવી કન્યા વરે તે મૂર્ખ.
૪ પર પાખંડીનેા આડંબર દેખી પ્રતીત કરે તે મૂર્ખ.	૧૧ અણ સાંભલ્યો અણ વાંચ્યો ગ્રંથ આપ્યાને વાંચે તે મૂર્ખ.
૫ જૂવટું રમીને વિતતની આશા ધરે તે મૂર્ખ.	૧૨ પ્રત્યક્ષ અરથને ઠાંકે તે મૂર્ખ.
૬ કુકર્માદિ વાણિજ્યાદિ કરી ધન વાંકે તે મૂર્ખ.	૧૩ ઉધાડી વસ્તુ વાવરે તે મૂર્ખ.
૭ નિર્ધુક્કી થકો મોટા કાર્યની ઇચ્છા કરે તે મૂર્ખ.	૧૪ ચપલ સ્ત્રીનો ભત્તાર ઇર્ષ્યા કરે તે મૂર્ખ.
	૧૫ દુષ્ટ અને સમર્થ વૈરી થકો સંકાઈ નહી તે મૂર્ખ.
	૧૬ ધન દેઈ પશ્ચાતાપ કરે તે મૂર્ખ.

[અનુસંધાન પૃષ્ઠ પપમાતું]

વૈક્રિય શરીરના સંયોગાદિથી જન્યાશ્રવ અગ્રહ્યાશ્રવ, અને દ્રવ્યને વિષય કરનારી જે અભિકાંક્ષા તેના વડે થએલ આશ્રવ પરિશ્રદ્ધાશ્રવ કહેવાય છે.

શરીરચ્છેષ્ટાજન્યાશ્રવઃ કાયાશ્રવઃ ।

વાક્રુક્રિયાજનિતાશ્રવો વાગાશ્રવઃ ।

મનચ્છેષ્ટાજન્યાશ્રવો મનઆશ્રવઃ ।

શરીરની ચ્છેષ્ટાથી જન્ય આશ્રવને કાયાશ્રવ, વાણીની ક્રિયાથી જનિત વાગાશ્રવ અને મનની ચ્છેષ્ટાથી ઉત્પન્ન થએલ મનાશ્રવ મનાશ્રવ આ રીતે કુલ સત્તર આશ્રવ થયા.

(ચાલુ)

મૂર્ખશતક

અ ક ર]

[૫૭]

- ૧૭ કવીશ્વર સાથે હક કરે તે મૂર્ખ.
- ૧૮ અપ્રસ્તાવે પડવડૂં બોલે તે મૂર્ખ.
- ૧૯ બોલવાને પ્રસ્તાવે મૌન કરી રહે તે મૂર્ખ.
- ૨૦ લાભને અવસરે કલહ કરે તે મૂર્ખ.
- ૨૧ ભોજનની વેલા રૂસણું કરે તે મૂર્ખ.
- ૨૨ ઘણે લાભે ધન વીખેરી મૂકે તે મૂર્ખ.
- ૨૩ ન જાણે તે સંઘાતે સંસ્કૃત બોલે તે મૂર્ખ.
- ૨૪ પુત્રને ધન સુગીને પછે આર્થીન યાત્રા તે મૂર્ખ.
- ૨૫ સાસરીઆ પાસે યાચના કરે તે મૂર્ખ.
- ૨૬ સ્ત્રીને હાસે આર્થીને હાસે જૂઝ કરે તે મૂર્ખ.
- ૨૭ પુત્ર કોષ કરે ને પુત્રનો ઘાત કરે તે મૂર્ખ.
- ૨૮ કામની ઇચ્છાઈ ઇતાર થાય તે મૂર્ખ.
- ૨૯ યાચકની પ્રશંસાઈ ગરવ કરે તે મૂર્ખ.
- ૩૦ આપણી બુદ્ધિને અહંકારે પારકું હિતવચન ન માને તે મૂર્ખ.
- ૩૧ કુલને અહંકારે ગુરની સેવા ન કરે તે મૂર્ખ.
- ૩૨ કાંમની ઇચ્છાઈ સંઘરી વસ્તુ કાઢી દીધ તે મૂર્ખ.
- ૩૩ ઉધારે કેઈને પાછું ન માગે તે મૂર્ખ.
- ૩૪ લોભી નર પાસેથી લાભ વાંછે તે મૂર્ખ.
- ૩૫ અન્યાઈ રાગથી ન્યાય વાંછે તે મૂર્ખ.
- ૩૬ આપણા કાર્ય નિમિત્તે પર સાથે સ્નેહ આધે તે મૂર્ખ.
- ૩૭ દુષ્ટ મંત્રિ છતાં નિર્ભય રહે તે મૂર્ખ.
- ૩૮ કૃતમ્મને ઉપકાર કરે તે મૂર્ખ.
- ૩૯ નિસ્નેહી માણસ સાથે પ્રીત કરી ગુણુ વેચે તે મૂર્ખ.
- ૪૦ સમાધિ થયા થકાં વૈદું કરાવે તે મૂર્ખ.
- ૪૧ રાગી થકા ઔષધ ન કરે તે મૂર્ખ.
- ૪૨ લોભે કરીને સ્વજન છૂટે તે મૂર્ખ.
- ૪૩ વચને કરી સ્વજન મિત્રને દૂલવે તે મૂર્ખ.
- ૪૪ લાભ વેલા આલસ કરે તે મૂર્ખ.
- ૪૫ લક્ષ્મીવંત થકા લોકસૂં વઢે તે મૂર્ખ.
- ૪૬ રાગ્યનો અર્થાં જોતશીને પૂછે તે મૂર્ખ.
- ૪૭ મરુખ મિત્રનો આદર કરે તે મૂર્ખ.
- ૪૮ દૂર્ખાને સરપણું પીડે તે મૂર્ખ.
- ૪૯ જે સ્ત્રીને પ્રત્યક્ષ દેખદેખા તે શું રાગ ધરે તે મૂર્ખ.
- ૫૦ થોડે ગુણે ઘણો રાગ કરે તે મૂર્ખ.
- ૫૧ પરહસ્તે ધનનો સંચય કરે તે મૂર્ખ.
- ૫૨ લોકમાંહે રાગની નિંદા કરે તે મૂર્ખ.
- ૫૩ દુઃખ આવે આરતિ કરે તે મૂર્ખ.
- ૫૪ સુખ આવે દુઃખ વીસારે તે મૂર્ખ.
- ૫૫ થોડું રાખવાને અરથે ઘણું ખરચે તે મૂર્ખ.
- ૫૬ પરીક્ષાને અરથે વિષ ખાઈ તે મૂર્ખ.
- ૫૭ ધાતુવાદી થકી ધન વાંછે તે મૂર્ખ.
- ૫૮ ખેન (ક્ષય) રોગનો ઘણી કાંમ વસ્તુ ખાઈ તે મૂર્ખ.
- ૫૯ આપણુપે મોટાઈ કરે તે મૂર્ખ.
- ૬૦ રીસે કરી આપઘાત કરે તે મૂર્ખ.
- ૬૧ વિણ કારણે ફિરે તે મૂર્ખ.
- ૬૨ સંત્રામ જેવા બીભો રહે તે મૂર્ખ.
- ૬૩ અલીઆ સકિતવંતસૂં વેર કરી નચિંતો સૂઈ તે મૂર્ખ.
- ૬૪ થોડા ધને ઘણો આડંબર કરે તે મૂર્ખ.
- ૬૫ હૂં પડિત એહલું ચિંતવી બોલે તે મૂર્ખ.
- ૬૬ ઘણું વખાણી ઉચાટ કરે તે મૂર્ખ.
- ૬૭ વહતાં મરમકારીઈ વચન બોલે તે મૂર્ખ.
- ૬૮ હૂં સર એહલું ચિંતવી નચિંત થઈ સૂઈ રહે તે મૂર્ખ.
- ૬૯ નિરધનને હાથે દ્રવ્ય આપે તે મૂર્ખ.
- ૭૦ કાર્ય અણસીઝતે ધન વાવરે તે મૂર્ખ.
- ૭૧ પોતાનું દ્રવ્ય લોકને આપીને લેખું ન કરે તે મૂર્ખ.

શ્રી જૈન સત્ય પ્રકાશ

[૫૮]

[૫૯]

- ૭૨ નિશ્ચે અવલંબીને ઉદ્દમ ન કરે તે મૂર્ખ.
- ૭૩ દશીદી થકા ધણાં ગોડીઆ (મિત્ર) કરે તે મૂર્ખ.
- ૭૪ કાર્યને વસેં ભોજન વીસારે તે મૂર્ખ.
- ૭૫ ગુણુહીણુ થકા કુલ પ્રસસેં તે મૂર્ખ.
- ૭૬ કંક વિહણુ ગીત ગાઇ તે મૂર્ખ.
- ૭૭ અધરીની ખીકે યાચકને વારે તે મૂર્ખ.
- ૭૮ કૃપણુપણું કરી અપયસ ઉપાજેં તે મૂર્ખ.
- ૭૯ પ્રત્યક્ષ દોષ દેખીનેં વખાણુ કરે તે મૂર્ખ.
- ૮૦ સભામાંહિ અધવિચ ઉઠે તે મૂર્ખ.
- ૮૧ કાસીદી કરીનેં સંદેસે વીસારે તે મૂર્ખ.
- ૮૨ ખાંસી ઉધરસનો ધણી ચોરી કરવા પેસે તે મૂર્ખ.
- ૮૩ જસ ભણી થોડું ખાઈ તે મૂર્ખ.
- ૮૪ લાલરાં વચન બોલી પારકાં છિદ્ર વંખેરે તે મૂર્ખ.
- ૮૫ વેર્યાના ભાડાનો કલહ કરે તે મૂર્ખ.
- ૮૬ બે વાત કરતાં ત્રીજો વિચે ગઈ તે મૂર્ખ.
- ૮૭ અન્યાય કરી લક્ષ્મીની વૃદ્ધિ વાંછે તે મૂર્ખ.
- ૮૮ ધનહીન થકા ધને કરી કાર્ય કરવા વાંછે તે મૂર્ખ.
- ૮૯ લોક આગલિ પોતાનું ગુદ પ્રકાસે તે મૂર્ખ.
- ૯૦ જસનેં કાજે અનળ્યાનો ભેર થાઇ તે મૂર્ખ.
- ૯૧ જે કાઇ હિત વાંછે તે ઉપરી મત્સર કરે તે મૂર્ખ.
- ૯૨ સહુનો વિશ્વાસ કરે તે મૂર્ખ.
- ૯૩ લોક વિવહાર ન જાણું તે મૂર્ખ.
- ૯૪ ભિક્ષાચર થઇ ઉનું જિમણુ વાંછે તે મૂર્ખ.
- ૯૫ ગુર થકા ક્રિયા હીણુ હોઈ તે મૂર્ખ.
- ૯૬ કુકર્મ કરી લાજે નહીં તે મૂર્ખ.
- ૯૭ આપે ગીત ગાઇને હસે તે મૂર્ખ.
- ૯૮ પુન્યાર્થે ધર્મર્થે ન ખરચે તે મૂર્ખ.
- ૯૯ ચૌહટાને વિષે ઘોડો દોડાવે તે મૂર્ખ.
- ૧૦૦ જિમણુ વેલા મેદાન ગઈ તે મૂર્ખ.
- ૧૦૧ ગરહા (ધરકા)નેં લઘુનેં સરિખું કામ આપે તે મૂર્ખ.

જુના સંગ્રહોમાં છુટાં છુટાં પાનાંઓમાં આવાં શિખામણુનાં સૂત્રાં, પ્રાચીન કવિતો સેંકડોની સંખ્યામાં મલી આવે છે. આજે આપણી તે તરફની બેદરકારીના અંગે દિન પરદિન તેનો નાશ થતો જાય છે, તેવા સમયે દરેક સાહિત્યપ્રેમીઓની પવિત્ર ફરજ છે કે આવા શિખામણુનાં ટુકાં સૂત્રો અથવા કાવ્યો વગેરે જે કાંઈ છુટા છુટા પત્રોમાં મલી આવે તે વાચકોની જાણ ખાતર જાહેર માસિક પત્રોમાં છપાવીને શ્રુતભક્તિ કરવાના યજ્ઞભાગી થાય.

તૈયાર છે

શ્રી જૈન સત્ય પ્રકાશની

ખીજા - ત્રીજા - ચોથા વર્ષની છુટી તથા ખાંધેલી કાઇલો

છુટીના બે રૂપિયા - ખાંધેલીના અઠી રૂપિયા

(ટપાલ ખર્ચ સાથે)

શ્રીનમસ્કાર મહામંત્ર માહાત્મ્ય

લેખક—શ્રીયુત સુરચંદ પુરુષોત્તમદાસ બદામી

બી. એ. એલ.એલ. બી. ગ્રિટાવર્ડ સ્કો. ડો. બજ
(ગતાંકથી ચાલુ)

નમસ્કારમંત્રના મહિમાસૂચક પાંચ દ્રષ્ટાંતે.

પંચપરમેષ્ઠીના નમસ્કારથી આ ભવ પરભવમાં સુખ અને છેવટે મોક્ષ મળે છે એ કથનના સમર્થનમાં પૂજ્ય શ્રીઆવશ્યકસૂત્ર નિયુક્તિમાં પાંચ ઉદાહરણો નીચેની ગાથાથી જણાવવામાં આવેલાં છે.

ઈહલોગંભિ તિદંડી ૧ સાદિવ્વં ૨ માડલિગવળ ૩ મેવ ।

પરલોહ ચંડપિંગલ ૪ હુંડિઅજક્કલો ૫ અ દિટ્ટતા ॥

(ગા. ૨૦૧૨-આગમોદય સમિતિ પ્રકાશિત આવશ્યકસૂત્ર)

(નમસ્કાર કરવાથી) આ લોકમાં (૩) પ્રાપ્ત કરનારાઓ પૈકી (૧) ત્રિદંડી, (૨) સાદિવ્ય, અને (૩) માતુલુંગવન એ દ્રષ્ટાંતો છે; અને પરલોકમાં (૩) પ્રાપ્ત કરનારાઓ પૈકી (૪) ચંડપિંગલ અને (૫) હુંડિક યક્ષ એ દ્રષ્ટાંતો છે.

આ પાંચે દ્રષ્ટાંતો બહુ બોધદાયક અને નમસ્કારમંત્ર ઉપર આપણી સુદૃઢ શ્રદ્ધા અને શ્રદ્ધા ઉત્પન્ન કરાવનારાં છે. આપણે એ દ્રષ્ટાંતો જરા વિસ્તારથી વિચારી લઈ આ લલુ લેખ અંધ કરીશું. આ પાંચે દ્રષ્ટાંતો શેઠ દે. લા જ્ઞાન પુરતકોદ્ધાર ફંડ તરફથી શ્રીમદ્દેવેન્દ્રસૂરીશ્વરે રચેલ વન્દાસ્તુતિ અપરનામ શ્રાદ્ધપ્રતિક્રમણસૂત્રવૃત્તિ નામના ગ્રંથમાં (ગ્રંથાંક ૮) એક પુલિન્દ્રમિથુનનું કથાનક આપવામાં આવ્યું છે તેમાં ક્રમસર વર્ણવેલાં છે. તે કથાનક આપણે સક્ષેપથી વિચારી લઈએ.

પુલિન્દ્રમિથુનનું કથાનક

પુષ્કરાર્ધના ભરતક્ષેત્રમાં સિદ્ધાવટ નામના ગામમાં ગ્રામાનુગ્રામ વિહાર કરતા અને ભવ્ય જીવોને ઉપદેશામૃતનું પાન કરાવતા શ્રી સુવ્રત નામના આચાર્ય એકદા પધાર્યા. તે વખતે વર્ષાકાળની શરૂઆત થઈ રહી હતી. પૃથ્વી પાણીથી ભરેલી હોઈ નવા અંકુરોવાળી અને ત્રસજીવોથી વ્યાપ્ત થયેલી હતી. હવે આગળ વિહાર કરવો મુનિમાર્ગને ઉચિત નહિ ઠાગવાથી તે આચાર્ય ભગવાને પોતાના પરિવાર સહિત એ જ ગામમાં પ્રવેશ કર્યો, અને ગામના નાયક પાસે વસાતની યાચના કરી ત્યાં જ ચતુર્માસ માટે મુકામ કર્યો. તે ચતુર્માસમાં અનેક પ્રકારની ઉગ્ર તપસ્યાઓ મુનિમહારાજનોએ કરી. કોઈ એ એક માસના, કોઈએ બે માસના, કોઈએ ત્રણ માસના, કોઈએ ચાર માસના ઉપવાસ કર્યા. એક દમસાર નામના મહામુનિ ગુરૂ મહારાજની આજ્ઞા લઈ આહારરહિતપણે સ્વાધ્યાય ધ્યાન કરવા નજદીકના એક પર્વતની ગુફામાં રહ્યા. તે દરમ્યાન એક પુલિન્દ્રમિથુન (ભીલનું જોડું) આમ તેમ ભમતું ત્યાં આગળ આવ્યું, અને તે મહર્ષિનાં દર્શન માત્રથી નિર્મલાચિત્તવાળું થયું. તે અધિ મહારાજને તેમને ચોખ્ખા બણી પરમેષ્ઠી મંત્રનો પાઠ

શ્રી જૈન સત્ય પ્રકાશ

[૧૦] [વર્ષ ૫]

આપ્યો, અને કહ્યું કે “આ પંચ નમસ્કાર મંત્ર પરમ મંગલરૂપ છે, સર્વ પાપને હરનાર છે. તમારે બંનેએ હમેશ ત્રણ કાળ ધ્યાન કરવા લાયક છે.”

સાદા અને સરલ સ્વભાવના તે યુગલે ગુરૂ મહારાજને કરેલો ઉપદેશ અંગીકાર કર્યો, અને હરહમેશ ત્રણ કાળ પંચ નમસ્કાર મંત્રનું ધ્યાન કરવાનું શરૂ કર્યું. વર્ષોકાળ વીત્યા બાદ મુનિમહારાજ સર્વ પરિવાર સાથે અન્યત્ર વિહાર કરી ગયા. તે પુલિન્દ્રમિથુન પણ ઉપદેશ કરનાર મુનિરાજનો ઉપકાર સંભારતું અને સ્થૂલ પાપકાર્યોથી દૂર રહેતું કાળાંતરે મૃત્યુ પામ્યું.

આ ભરતક્ષેત્રમાં મણિમંદીર નામનું, અનેક ભવ્ય જિનમંદિરોથી સુશોભિત એક નગર છે. ત્યાં સુખસમૃદ્ધિવાળા અને ધર્મપરાયણ જનો વસે છે. તેઓ દાન દેવામાં વ્યસની છે, યજ્ઞ મેળવવામાં લોભી છે, અકાર્ય કરવામાં બહીકણ છે, ગુણુબ્રહ્મણ કરવામાં અસંતોષી છે, પારકું ધન હરણુ કરવામાં પંચુ છે, પરસ્ત્રીને જોવામાં આંધળા છે, પરના દોષ ઉચ્ચારવામાં મૂંગા છે, પરની પાસે યાચના કરવામાં અજ્ઞાન છે. એ નગરમાં રાજમૃગાંક નામનો રાજા રાજ્ય કરે છે. વિજયા નામની તેની અતિરૂપવાન અને ગુણુવાન રાણી છે. સિંહના સ્વપ્નથી જેનું ભાવી પરાક્રમ સચિત થયલું છે એવો આ પુલિન્દ્ર તે રાણીની કુક્ષીમાં અવતર્યો. અનુક્રમે તેનો જન્મ થયો. તેના પિતાએ ઘણા હર્ષથી તેનો જન્મ મહોત્સવ કર્યો અને સ્વપ્નને અનુરૂપ રાજસિંહ એવું તેનું નામ પાડવામાં આબ્યું. તે મહાશુદ્ધિવાન અને પરાક્રમી હતો. યોગ્યવયે પહોંચતાં ગુરૂપાસે અભ્યાસ કરીને થોડા વખતમાં અહોંતેર કળાનો તે પારગામી થયો. મતિસાર નામના મંત્રીનો પુત્ર-સુમતિ એનો મિત્ર હતો.

એક પ્રસંગે તે રાજકુમાર પોતાના મિત્ર સાથે અશ્વો ખેત્રાવી એક ઝાડ તળે વિત્રામ લેતો હતો, તેવામાં એક મુસાફર ત્યાં આવ્યો. તેને જોઈ કુમારે પૂછ્યું (૧) “તું ક્યાંથી આવ્યો? (૨) ક્યાં જવાનો છે? (૩) કાંઈ આશ્ચર્ય જોયું?” મુસાફરે ઉત્તર આપ્યો: (૧) “હું પદ્મપુર નામના નગરથી આવ્યો છું. એ નગર સારા વિદ્વાનોથી શોભી રહેલું છે, જિતેન્દ્રિય મુનિઓના સમુદાયોદી પવિત્ર થયેલું છે, ત્યાં લોકો આશ્ચર્ય પમાડે તેવું દાન દેનારા છે, ત્યાં વસનારા જનો અત્યંત સુખી છે, ત્યાં અનેક આહત ચૈત્યોમાં મહોત્સવો થયા કરે છે. (૨) ત્યાં અસંખ્ય મૂર્તિઓ સિદ્ધિપદ પામેલા હેવાથી જે સિદ્ધક્ષેત્ર નામે ઓળખાય છે, જે સર્વ તીર્થમાં સુખ્ય છે એવા શ્રી શત્રુંજય તીર્થને નમસ્કાર કરવા મારે જવું છે. (૩) હવે મેં જે આશ્ચર્ય જોયું તે હું આપને જણાવું છું. પદ્મપુર નગરનો ઇન્દ્ર જેવો પરાક્રમી પદ્મ નામનો રાજા છે. તેની પ્રાણથી પણ પ્રિય એવી હંસી નામની રાણી છે. તેને રતનાવતી નામની એક ગુણુવંતી પુત્રી છે. એસઠ કળાની પારગામી હોઈ તે પુત્રીએ હવે યુવાવસ્થા પ્રાપ્ત કરી છે. તે વિવાહ માટે યોગ્ય થવાથી તેની માતાએ તેને રાજસભામાં મોકલી. રાજાને ચિંતા થઈ કે એના રૂપ અને ગુણુને લાયક વર મળશે કે કેમ? એવામાં તે રાજસભામાં આવી. એક નાટકીઆએ પુલિન્દ્રના વેશમાં રાજા આગળ નાટક કર્યું. રાજકન્યા તેને જોઈને મૂર્છા પામી. પિતાએ તેને સ્વસ્થ કરી એટલે તે એલી કે આજે મને મતિસ્મરણુ થયું છે.

શ્રી નમસ્કાર મહામત્ર-માહાત્મ્ય

અંક ૨] ૧૧]

ગયા જન્મમાં હું પુલિન્દ્રી હતી, પુલિન્દ્ર મારો પ્રાણથી પણ વહાલો પતિ હતો, જો તે મને હવે મળશે તો હું પરણીશ, નહીં તો મારે પરણવું જ નથી.

રાજસિંહ કુમારને તે મુસાફરના મુખથી આ હકીકત સાંભળી મૂર્છા આવી અને જાતિસ્મરણ સન થયું. શીતલ પવનથી તે સ્વસ્થ થયો. તેને પોતાની પૂર્વ ભવની પ્રિયા ઉપર અત્યંત પ્રીતિ જાગી. તેણે તે મુસાફરને આગળ શું બન્યું તે હકીકત પૂછી. તેણે કહ્યું “ પદ્મરાજ પોતાની પુત્રીની ગાદ પ્રતિજ્ઞા સાંભળીને એના પૂર્વના પતિને પત્નો કેમ મેળવવો તે આબત બહુ અધીરો થઈ ગયો. આ પ્રતિજ્ઞાની વાત અનેક દૂરના દેશો સુધી ફેલાઈ. અનેક રાજપુત્રો પૂર્વ ભવમાં અને પુલિન્દ્ર હતા એમ કહેતા ત્યાં આવ્યા. રાજપુત્રોએ તેઓને પૂછ્યું કે પૂર્વ જન્મમાં તમે શું સુકૃત કર્યું કે જેને પ્રતાપે આ પ્રકારની ઉત્તમ સ્થિતિ પામ્યા. તેના ઉત્તરમાં તેઓએ ગમે તેમ હકીકત કહેવાથી રાજદંબાએ તેઓની ઉપેક્ષા કરી. ત્યારથી તેને લાગ્યું કે પુરૂષો અસત્ય વચન બોલનારા છે; તેથી તે પુરૂષ દ્રેષિણી થઈ, અને હમેશાં સ્ત્રીઓથી જ પરિવરેલી રહેતી. હે કુમાર ! વિધાતાએ નરરત્ના તને આહિં કર્યા, અને સ્ત્રીરત્ન તેને ત્યાં કરી. જો તમારા બેનો મેલાપ થાય તો વિધાતા પણ કૃતાર્થ થાય.” મુસાફરે કહેલી હકીકત સાંભળી રાજસિંહ બહુ ખુશ થયો, અને તે મુસાફરને પોતાના અંગ પરના અલંકારો ભેટ આપી સન્કાર કરી વિસર્જન કર્યો.

રાજસિંહ કુમાર સતી રત્નવતીને જોવાને તલપાપડ થયો. ઘેર પાડો કર્યા પછી પણ એ જ વાત એના મનમાં છુટાયા કરે. એનું રૂપ અને સૌભાગ્ય એટલું બધું ઉત્કૃષ્ટ હતું કે નગરની સ્ત્રીઓ બ્યારે બ્યારે એને નગરમાં ફરતો જોતી ત્યારે બીજાં કામો છોડી દે, અરે ! રડતાં બાળકોની પણ દરકાર ન કરતા એને જોવાને દોડી જતી. આથી નગર-જનોએ એકાંતમાં રાજને વિનંતી કરી કે રાજસિંહ કુમારને નગરમાં ફરતો અટકાવો રાજને પણ તેમ કરવું યોગ્ય જણાયું. તેણે કુમારને સૂચના કરી કે બહાર ફરનારા પુરૂષોની સઘળી કલા વિકલ થઈ જાય છે તેથી તારે સદા ઘરની અંદર રહેવું. રાજની આ આજ્ઞા તેને ઘણી દુષ્કર લાગી. પદ્મ રાજની પુત્રીને જોવાને તો તે તકથી રહેલો જ હતો. તેણે પોતાના મિત્ર સુમતિ સાથે વિચાર કર્યો, અને બંને જણા દેશાટન કરવા છુપી રીતે નીકળી પડ્યા.

ફરતાં ફરતાં તેઓએ એક દેવગૃહમાં રાત્રિએ સુકામ કર્યો. ત્યાં એક કોઈ પુરૂષનો આર્તનાદ કુમારના સાંભળવામાં આવ્યો. કૃપાવાન કુમાર કૃપાણુ હાથમાં લઈ જે દિશા તરફથી આવજ આવતો હતો તે દિશામાં ગયો. ત્યાં તેણે એક રાક્ષસને પોતાની કાખમાં ધાલેલા એક પુરૂષ સાથે જોયો. રાક્ષસને તે પુરૂષને છોડી દેવાનું તેણે કહ્યું. રાક્ષસે કહ્યું કે “આ સાધક મને વશ કરવાની ઇચ્છાવાળો છે. હું સાત રાતથી ક્ષુધથી પીડાઈ છું. હવે આજે મને મળેલું બક્ષ્ય હું કેમ છોડી દઉં ? રાજસિંહકુમારે રાક્ષસને કહ્યું કે આને તું છોડી દે, તારી નજરમાં આવે તેટલું મહામાંસ હું તને આપું છું. રાક્ષસે તે કબૂલ રાખ્યું. રાજસિંહ પોતાની તરફથી પોતાના શરીરનું માંસ કાપી કાપીને તેને આપવા તૈયાર થયો. રાક્ષસ તેના સત્વથી ખુશ થયો, અને તેને વર માગવા જણાવ્યું.

શ્રી જ્ઞેન સત્ય પ્રકાશ

[૧૨]

[વર્ષ ૫]

કુમારે કહ્યું કે જ્ઞે તું ખુશ થયો હોય તો આ સાધકનુ ઇષ્તિત પુરું કર. રાક્ષસે કહ્યું કે તે તો તારા વચનથી હું કરીશ. પણ દેવદર્શન અમોઘ હોય છે તેથી તને આ ચિંતામણિ રત્ન આપું છું. કુમારે તે લીધું અને રાક્ષસ અંતર્ધર્માન થયો. રાજકુમારે પણ પાછા ફરી પોતાના મિત્રને સર્વ વૃત્તાંત કહી સંભળાવ્યો. (અહીંથી **इह लोगंमि तिदंडी** એ પદથી નિર્દિષ્ટ થયેલું ત્રિદંડીનું દૃષ્ટાંત શરૂ થાય છે.)

ચિંતામણિ રત્ન પાસે આવવાથી તેના પ્રભાવથી જુદા જુદા પ્રકારના સુખ અનુભવતો રાજપુત્ર મિત્ર સહિત રત્નપુરીમાં આવ્યો. તે નગરી રત્નના મહેલોથી અત્યંત શોભાપમાન હતી. ત્યાં એક જિયું સુવર્ણનું જિનમંદીર હતું, તેમાં બિરાજમાન રત્નમયી અરિહંત ભગવાનની પ્રતિમાને નમસ્કાર કરી સ્તવના કરી. ચૈત્યને ચારે બાજુથી જોઈને તે ચમત્કાર પામ્યો, અને ચૈત્યના ગોડીને પૂછ્યું કે આ કોણે બંધાવ્યું ?

ગોડી બોલ્યો “ અહિં યશોભદ્ર નામનો ઉત્તમ શ્રાવક શેઠ હતો. તેને શિવ નામનો પુત્ર હતો. તેને જુગટા વગેરેનું વ્યસન હતું. પિતાએ ઘણી શિખામણ આપ્યા છતાં તે પોતાની વર્તણૂક સુધારતો નહિ, અને ધર્મનું નામ પણ લેતો નહિ. એક વખતે તેના પિતાએ બહુ આગ્રહપૂર્વક નમસ્કાર મંત્ર શિખવાડ્યો, અને કહ્યું કે જ્યારે અનિવાર્ય વિપત્તિ આવી પડે ત્યારે તેના નિવારણ માટે તારે પંચનમસ્કારનું સ્મરણ કરવું. પિતાનો ઘણો આગ્રહ હોવાથી તેણે તે પ્રમાણ કર્યું. કાળાંતરે તેના પિતા સારી આરાધના કરી મર્યાને સ્વર્ગે ગયો. ત્યારબાદ વ્યસનમાં મશગુલ હોવાથી શિવે પિતાનું સઘળું ધન ગુમાવ્યું. ધન ગયું એટલે ઘણા વિનાના ક્રોધરતાની પેઠે એને કોઇ જગ્યાએ સ્થાન, માન કે આસન મળતું નહિ. એક વખત એક ત્રિદંડીના જ્ઞેવામાં તે આવ્યો. શિવનું નૂર તદ્દન ઉડી ગયેલું હતું. ત્રિદંડીએ તેને પૂછ્યું ‘ હે વત્સ, કેમ અત્યંત અસતોષી અને વિપાદ પામેલો દેખાય છે ? શિવે ઉત્તર આપ્યો ‘ મારી પાસે પૈસા ખલાસ થઈ ગયા છે, અને તદ્દન નિર્ધન અવસ્થામાં હોવાથી આમ છે. ’ ત્રિદંડીએ કહ્યું ‘ જ્ઞે મારા કલા પ્રમાણે કરે તો જરૂર લક્ષ્મી તારા ઘરની દાસી થઈને રહેશે. ’ શિવે કબૂલ કર્યું. ત્રિદંડીએ તેને કહ્યું ‘ ગમે ત્યાંથી એક મડદું લઈ આવ. ’ તેની શોધ કરતાં એક શય તેને મળી ગયું. કાળીચૌદશની રાત્રિ હતી. તે શય શિવ પાસે સ્મશાનભૂમિમાં મગાવ્યું, અને ત્રિદંડી પોતે પણ કુસુમાદિ લઈને ત્યાં ગયો. સ્મશાન અત્યંત ભયંકર હતું. ત્યાં ત્રિદંડીએ એક મંડળ રચ્યું. તેમાં દેદાપ્યમાન દીવાઓ કર્યા, અને મડદાના હાથમાં તીક્ષ્ણ ખડગ આપીને તે મંડળમાં મૂક્યું. શિવને તે મડદાના પગના તળીયાંને તેલ મર્દન કરવા આદેશ કર્યો. પોતે સ્થિરચિત્ત થઈ મંત્ર સ્મરણ કરવા લાગ્યો. શિવ તમામ સંજોગો જોઈ સમજી ગયો કે આ બધો ઉપક્રમ મારો ઘાત કરવા માટે છે. તે વિચારમાં પડ્યો. અહિંથી નાશી છુટાય તેમ છે નહિ. હવે શું કરું અને કોને કહું ? આવી સ્થિતિમાં તેને પિતાનો આદેશ યાદ આવ્યો અને તેણે સર્વ આપદાને ભેદી નાંખનાર અને સંપત્તિને આપનાર પંચપરમેષ્ઠિ નમસ્કાર એકાગ્ર મનથી સ્મરણ કર્યો. ત્રિદંડીના તીવ્ર મન્ત્રથી પેલું મડદું કાંઈકે હાલ્યું અને ઉભું થયું, પણ તે જ પ્રકારે તે પડી ગયું. તે પડી જવાથી ત્રિદંડીએ ક્ષણવાર વિચાર કરીને સ્થિરચિત્ત થઈને ફરીથી વિશેષ પ્રકારે મંત્રનો જાપ કર્યો, અને હોમ કર્યો. હોમને અંતે ફરીથી પહેલાની માફક મડદું ઉઠ્યું અને પડ્યું. ત્રિદંડીએ

નિહ્નવવાદ

લેખક-મુનિરાજ શ્રી હુરધરવિજયજી

(ગતાંકથી ચાલુ)

‘કિયમાણં કઢમ્ કરાતું છતું કરાયું શી રીતે ?’

પૂર્વે કહેલ કે જે સ્થવિર મુનિઓ જમાલિના વાદ સાથે સંમત ન થયા તેઓએ જમાલિને શું પૂછ્યું તે અહીં દર્શાવવામાં આવે છે:

સ્થવિર મુનિઓએ પૂછ્યું ભગવન “કિયમાણં કઢમ્” (કરાતું છતું કરાયું) એ મિથ્યા છે એમ જે આપ કહો છો તે કહેવામાં આપનો આશય શું છે? આપનો આશય એમ હશે કે “કરાતું છતું કરાયું” એમ માનવામાં આવે તો નીચેના પાંચ દોષો આવશે.

- ૧ વિદ્યમાન (સત્) કાર્યની ઉત્પત્તિ થશે.
- ૨ ક્રિયાનો વિરામ જ નહિં થાય.
- ૩ પ્રથમ સમયે જ કાર્યની ઉત્પત્તિ થઈ જશે.
- ૪ ક્રિયા નિષ્ફળ થશે.
- ૫ ઘણા કાળ સુધી જે ક્રિયા ચાલુ દેખાય છે, તે ન દેખાવી જોઈએ. તે પાંચ દોષોને આપ આ પ્રમાણે ઘટાવશો:

શિવને પૂછ્યું ‘તું કાંઈ મંત્ર જાણે છે?’ તે નમસ્કાર મંત્રનું જ્ઞાન જાણતો હતો, પણ તેણે જવાબ દીધો કે હું કાંઈ મંત્ર જાણતો નથી. ફરીથી અને જણે સાવધાન થઈ યત્નપૂર્વક પોતાનો મંત્ર સ્મરણ કર્યો. મહદ્દુઃકોપાયમાન થયેલા વેતાલને વશ થયેલું હતું, છતાં પણ નમસ્કાર મંત્રના પ્રભાવથી શિવનું કોઈ પ્રકારે અશિવ કરવા સમર્થ થયું નહિ. આખરે તેણે તે જ તરવારથી ત્રિદંડીનું મસ્તક તાલવૃક્ષના ફળની માફક છેદી નાખી જમીન પર પાડ્યું. મંત્રાધિષ્ટિત તરવારથી છેદાયલા દેહવાળો તે ત્રિદંડી સુવર્ણપુરૂષ થયો, શિવનો પુણ્યોદય જાગ્યો. તે સુવર્ણપુરૂષને મહાદાની સાથે તેણે ભોંયમાં સંતાડી રાખ્યો, અને પ્રભાને ઘેર આવી સર્વ વૃત્તાન્ત રાજને નિવેદન કર્યો. રાજ તે સાંભળીને બહુ પ્રસન્ન થયો, અને સ્વર્ણપુરૂષને તેને ઘેર લાવવા રજા આપી. તે તેને ઘેર લાવ્યો. સ્વર્ણપુરૂષના આગોપાંગ દરેરાજ તે કાપી લે, અને ખીન્ને દિવસે સવારે તે નવાં થાય. આથી તે મોટી આશ્ચર્યજાળો શેષ થયો. તેણે ધર્મનું પ્રત્યક્ષ જ્ઞાન જોયું અને અનુભવ્યું. તે હવે અનર્ગલ દાન દેવા લાગ્યો. આ ચંત્ય એણે જ કરાવેલું છે.”

આ પ્રમાણેનું શિવનું વૃત્તાન્ત તે જિનમંદીરના ગોદી પાસે સાંભળી રાજપુત્રે પોતાના મિત્રને કહ્યું “હે મિત્ર, નમસ્કાર મંત્રનો પ્રભાવ કેવો અચિંત્ય છે? આ ભવમાં પણ તેનાથી માથે આવી પડેલાં સંકટો કેવાં દૂર થઈ જાય છે અને કેવો અસાધારણ વૈભવ મળી શકે છે?”

(આ પ્રમાણેનું કહા લોગંમિ ત્રિદંડીનું ઉપર જણાવેલું પહેલું દષ્ટાંત જાણવું. [ચાલુ]

શ્રી જન સત્ય પ્રકારા

[૧૪] વર્ષ ૫

પ્રથમદોષ-વિદ્યમાન (સત) કાર્યની ઉત્પત્તિ થશે. ઘટપટ વગેરે જે કાર્યો કરવામાં આવે છે, તે ઘણે કાળે ઉત્પન્ન થાય છે, તેને બદલે જે “કરાતું છતું કરાયું” એ માનવામાં આવે તો અર્ધાં કાર્યો પ્રથમ સમયે કરાતાં છે, માટે કરાયાં પણ છે, હવે કરાયેલ કાર્યને કરવાપણું ન રહ્યું ત્યારે કરાયેલ કાર્યનું કરવાપણું નથી તો બીજાં ત્રીજાં સમયે જે કરવામાં આવે છે, તે શું? કહેવું પડશે કે કરાયેલ જ કરાય છે. એ રીતે કરાતું છતું કરાયું એ માનવામાં વિદ્યમાન કાર્યની ઉત્પત્તિરૂપ દોષ આવે છે.

ત્યારે “કરાતું છતું કરાયું” એ નથી માનતા ત્યારે એ દોષ આવતો નથી કારણ કે પ્રથમ સમયે તે કરાયું નથી, માટે પછીથી જે બીજાં ત્રીજાં સમયે કરવામાં આવે છે, તે નહિ કરાયેલને જ કરવામાં આવે છે. માટે અવિદ્યમાન કાર્યની જ ઉત્પત્તિ થાય છે. માટે વિદ્યમાન કાર્યની ઉત્પત્તિરૂપ દોષ આવતો નથી.

બીજાંદોષ-ક્રિયાનો વિરામ જ નહિ થાય. કાર્ય ઉત્પન્ન થયા પછી ક્રિયાનો નાશ થાય છે, “કરાતું છતું કરાયું” એ પક્ષમાં ક્રિયાનો કોઈ પણ કાળે નાશ થશે જ નહિ, કારણ કે પ્રથમ સમયે જે કાર્ય કરવાને માટે ક્રિયા શરૂ થઈ, તે ક્રિયાનો તે કાર્ય થયા પછી નાશ થાય, પરંતુ “કરાતું છતું કરાયું” એમ માનવામાં પ્રથમ સમયે કાર્ય તો થઈ ગયું, અને ક્રિયા તો તે પછી બીજાં ત્રીજાં સમયે પણ ચાલુ છે, હવે તે ક્રિયાનો નાશ કરનાર કોણ? ક્રિયાનો નાશ કરનાર કાર્ય તો હવે થવાનું નથી. તે તો પ્રથમ સમયે જ થઈ ગયું છે. માટે “કરાતું એ કરાયું” માનવામાં ન આવે તો આ દોષ ન આવે; કારણ કે પ્રથમ સમયે કાર્ય થયું નથી, માટે બીજાં ત્રીજાં સમયે જે ક્રિયા ચાલુ છે, તે ક્રિયા જ્યાં સુધી કાર્યની ઉત્પન્ન નહિ થાય ત્યાં સુધી ચાલુ રહેશે, અને ત્યારે કાર્યની ઉત્પત્તિ થઈ જશે, એટલે ક્રિયા પણ સમાપ્ત થશે.

ત્રીજાંદોષ-પ્રથમ સમયે જ કાર્યની ઉત્પત્તિ થશે. માટી લાવવી, પલાળવી, મસળવી ત્ક ઉપર પીંડ બનાવીને મૂકવો, એ રીતે ઘણે કાળે એક ઘટરૂપ કાર્ય ઉત્પન્ન થાય છે. એ રીતે સર્વ કાર્યો ઘણે કાળે ઉત્પન્ન થાય છે. ત્યારે “કરાતું અને કરાયું” એક માનીએ ત્યારે ઘટ બનાવવાની શરૂઆત કરી તરત જ પ્રથમ સમયે કરાતું છે, માટે કાર્ય કરાયું, પણ થઈ ગયું, એ રીતે કાર્ય કરવાના પ્રથમ સમયે જ કાર્ય દેખાતું લેખાં. પ્રત્યક્ષ બાધ છે કે પ્રથમ સમયે ઘટ વગેરે દેખાતા નથી, પણ ઘણે કાળે જ દેખાય છે. ત્યારે “કરાતું એ કરાયું” નથી માનતા, એટલે પ્રથમ સમયે કરાતું જ છે, પણ કરાયું નથી. ત્યારે કાર્ય કરાયું જ નથી, માટે દેખાતું પણ નથી, ત્યારે કરારી, ત્યારે દેખારી; ઘણે કાળે કરાય છે, તો ઘણે કાળે દેખાય પણ છે, એ રીતે “કરાતું એ કરાયું” એમ માનવામાં ત્રીજાં દોષ લાગે છે અને નહિ માનવામાં લાગુ પડતો નથી.

ચોથાં દોષ-ક્રિયા નિષ્ફળ થશે, ક્રિયા કદી નિષ્ફળ લેતી જ નથી, અર્થાત્ ક્રિયા કંઈ ને કંઈ કાર્યને ઉત્પન્ન કરે જ છે. “કરાતું છતું કરાયું” એ પક્ષમાં પ્રથમ સમયે કાર્યની ઉત્પત્તિ તો થઈ ગઈ. હવે બીજાં ત્રીજાં સમયે જે ક્રિયા ચાલુ છે, તેને કોઈ કાર્ય કરવાનું રહેતું નથી, જે કાર્ય કરવાનું હતું તે પ્રથમ સમયે જ થઈ ગયું; એ રીતે ક્રિયા નિષ્ફળ થઈ. ત્યારે એ નથી માનતા, ત્યારે પ્રથમ સમયે કાર્ય થયું નથી, માટે

નિહિતવાદ

અંક ૨]===== [૩૫]

બીજા ત્રીજા સમયની જે ક્રિયા છે તે જે કાર્ય ઉત્પન્ન થવાનું છે તે કાર્યરૂપી ફળવાળી છે, માટે નિષ્ફળ થતી નથી.

પાંચમો દોષ—બધુ કાળ સુધી જે ક્રિયા ચાલુ દેખાય છે તે ન દેખાવી જોઈ એ. “કરાતું છતું કરાયું” એમ માનનારને માટે પ્રથમ સમયે કાર્યની ઉત્પત્તિ થઈ ગઈ, પછી બીજે ત્રીજે સમયે જે ક્રિયા દેખાય છે, તે ન દેખાવી જોઈ એ. કારણ કે “કાર્યાન્તા ક્રિયા” ક્રિયા કાર્ય સુધી જ રહે છે. અર્થાત્ કાર્ય થઈ ગયા પછી ક્રિયા સમાપ્ત થઈ જાય છે. કાર્ય પ્રથમ સમયે જ થઈ ગયું તો ક્રિયા પણ પ્રથમ સમયે જ થઈ ગઈ, પછી બીજે ત્રીજે સમયે જે ક્રિયા દેખાય છે તે મિથ્યા છે માટે ન દેખાવી જોઈ એ. ન્યારે ઉપરનો વાદ નથી સ્વીકારતા તો આ દોષ આવતો નથી, કારણ કે હવે કાર્ય ઉત્પન્ન થયું નથી એટલે ક્રિયા મિથ્યા પણ નથી. માટે જે ક્રિયા દેખાય છે, તે વાસ્તવિક છે.

ઉપર બતાવેલા પાંચ દોષોનો ઉદ્ધાર

આ પ્રમાણે આપ પાંચ દોષોને સ્થિર કરશે, પણ એ રીતે દોષો સ્થિર થશે જ નહિ કારણ કે આપને જે પાંચ દોષો અભિમત છે તે “કરાતું છતું કરાયું” એમ માનનારના પક્ષમાં લાગુ પડતા જ નથી, તે આ પ્રમાણે:

પ્રથમ દોષમાં કહ્યું છે કે “વિદ્યમાન (સત્) કાર્યની ઉત્પત્તિ થશે” પણ તે દોષ જ નથી કારણ કે વિદ્યમાન કાર્ય જ ઉત્પત્તિરૂપ થાય છે, અવિદ્યમાન (અસત્) કાર્ય ઉત્પન્ન થતું જ નથી. વિદ્યમાન (સત્) કાર્યની સિદ્ધિ નીચેની દલીલોથી પુરવાર થાય છે.

૧. જગતના સર્વ વિજ્ઞાનશાસ્ત્રીઓ એકઠા થાય તો પણ ગદેડાનો ઘોડો ખનાવી શકે નહિ. એ રીતે ગમે તેટલા પ્રયત્ન કરવામાં આવે તો પણ અવિદ્યમાન (અસત્) કાર્ય વિદ્યમાન (સત્) કાર્ય થઈ શકે નહિ. જે ગદેડાનો પણ ઘોડો બને છે, એ વાત માનવામાં આવે તો જ અવિદ્યમાન (અસત્) કાર્યની ઉત્પત્તિ થાય છે એ માનવામાં આવે. અવિદ્યમાન કાર્યવાદીઓ એમ કહેતા હોય કે સત્ અને અસત્ એ બે કાર્યના ધર્મ છે, કાર્યની ઉત્પત્તિ પૂર્વે તેમાં અસત્ ધર્મ છે, તો તે પણ તેમનું કહેવું યથાર્થ નથી, કારણ કે ધર્મ-ધર્મી સિવાય શકે શકે નહિ, માટે કાર્યની ઉત્પત્તિ પૂર્વે જે અસત્ ધર્મ છે, તેના આધારવાળો ધર્મી તે વિદ્યમાન જ છે. એ રીતે સ્વીકારવું પડશે. ન્યારે એમ માનશે તો અસત્ એટલે અપ્રગટ, અને સત્ એટલે પ્રગટ. કાર્યની ઉત્પત્તિ પૂર્વે તે કાર્ય અપ્રગટ હતું અને ઉત્પન્ન થયા પછી તે કાર્ય પ્રગટ થયું. એ પ્રમાણે તો યથાર્થ વાદમાં જ આવવું પડશે. માટે વિદ્યમાન (સત્) કાર્ય જ થાય છે.

૨. વજ્ર તાંતણાઓમાંથી ઉત્પન્ન થાય છે, અને ઘટ માટીના પીંડમાંથી ઉત્પન્ન થાય છે, એ પ્રમાણેની વ્યવસ્થા વિદ્યમાન (સત્) કાર્ય માનવામાં આવે તો જ થાય છે, કારણ કે તાંતણામાં પટની સત્તા છે, અને માટીના પીંડમાં ઘડાનું વિદ્યમાનપણું છે. જે એમ માનવામાં આવે કે તાંતણામાં પટની સત્તા નથી, અને માટીના પીંડમાં ઘટનું વિદ્યમાનપણું નથી, તો તાંતણાથી ઘટ, અને માટીના પીંડથી પટરૂપ કાર્ય થઈ જતું જોઈ એ, બન્ને બન્ને પ્રત્યે કારણ છે બન્નેમાં કાર્યનું નહિ રહેવાપણું સરખું જ છે, પરંતુ તાંતણાથી ઘટરૂપ કાર્ય અને માટીના પીંડથી પટરૂપ કાર્ય થતું નથી. માટે વિદ્યમાન (સત્) કાર્ય જ થાય છે.

શ્રી જેન સત્ય પ્રકાશ

[૧૧]

[વર્ષ ૫]

૩. કાર્ય અને કારણનો જે સંબંધ થાય, તે જ કાર્ય ઉત્પન્ન થાય છે. જે કારણના સંબંધ સિવાય પણ કાર્ય ઉત્પન્ન થાય છે. એ પ્રમાણે માનવામાં આવે તો હંમેશા દરેક કાર્ય ઉત્પન્ન થતાં જ રહે, પણ તેમ થતું નથી, માટે કાર્ય કારણના સંબંધથી જ થાય છે. હવે જે “અસત્ કાર્યવાદ”ને સ્વીકારવામાં આવે તો અસત્ કાર્યની સાથે કારણનો સંબંધ જ ન થાય કારણ કે સંબંધ હંમેશા સત્નો જ હોય છે.

અસત્ત્વે નાસ્તિ સમ્બધઃ કારણૈઃ સત્ત્વસદ્ભિઃ ।

અસમ્બધસ્ય ચોત્પન્નિ-મિચ્છતો ન વ્યવસ્થિતિઃ ॥ ૧ ॥

અર્થ—સત્ત્વના સંગવાળાં કારણો અસત્ત્વની સાથે સંગ કરતાં નથી, કારણના સંબંધ સિવાય પણ કાર્ય ઉત્પન્ન થાય છે, એમ માનવામાં આવે તો (કાર્યકારણની) વ્યવસ્થા બની શકે નહીં.

કહેશો કે વ્યવસ્થા બને છે, ને તે આ પ્રમાણે: જે કારણમાં જે કાર્ય ઉત્પન્ન કરવાની શક્તિ છે, તે કારણ જ તે કાર્યને ઉત્પન્ન કરે છે, તે શક્તિ જાણી કેવી રીતે શકાય ? કાર્ય ઉત્પન્ન થયા પછી અનુમાન કરવામાં આવે કે, અમુક કારણ હતું માટે આ કાર્યની ઉત્પત્તિ થઈ, માટે તે કારણમાં આ કાર્ય કરવાની શક્તિ છે, એ રીતે વ્યવસ્થા બને છે પણ એ રીતે પણ વ્યવસ્થા બની શકતી નથી કારણ કે જે શક્તિ માનવામાં આવે છે, તે શક્તિ સર્વત્ર છે કે શક્તિ કારણમાં છે ? સર્વત્ર છે એમ કહેશો તો પૂર્વે બતાવેલ અવ્યવસ્થા કાયમ રહેશે; કારણમાં શક્તિ છે એમ કહેશો તો તે શક્યને આશ્રયીને છે કે આશ્રય કર્યા વિના છે. શક્યને આશ્રયીને છે, એમ કહેશો તો શક્ય વસ્તુ સિવાય આશ્રય કોની સાથે બને ? માટે શક્ય વસ્તુની સત્તા માનવી પડશે. એ રીતે સત્કાર્ય જ સિદ્ધ થશે. આશ્રય કર્યા સિવાય માનવામાં આવશે, તો અવ્યવસ્થા કાયમ રહેશે. વ્યવસ્થા કરવા માટે ઇચ્છિત વિશેષ માનશે તો પણ નહિ ચાલે, કારણ કે એ વિશેષ શું છે ? સામર્થ્ય, તો તેમાં પણ પૂર્વે કહેલ ભેદો લાગુ પડશે. તેમાં પણ એક જુદું સામર્થ્ય છે એમ કહેવામાં અનવસ્થા થશે. માટે કાર્ય કારણના સંબંધ સિવાય વ્યવસ્થા બનતી નથી અને સત્ કાર્ય સિવાય કાર્યકારણનો સંબંધ બનતો નથી એ રીતે પણ વિદ્યમાન (સત્) કાર્ય જ છે.

૪. કારણથી કાર્ય જુદું નથી, પણ કાર્ય કારણ સ્વરૂપ જ છે, તે આ પ્રમાણે: જે વસ્તુ જેનાથી જુદી હોય તે તેનો ધર્મ બની શકે નહિ જેમ પથ્થર એ પાણીનો ધર્મ નથી અને જે જેનો ધર્મ હોય તે તેનાથી જુદો પણ ન હોય. જેમ પાણીમાં શીતલતા. વળી જેમાંથી જે વસ્તુ ઉત્પન્ન થાય છે તે વસ્તુ તેનો ધર્મ કહેવાય છે. તાંતણામાંથી વસ્ત્ર ઉત્પન્ન થાય છે અને ઘટ માટીના પીંડમાંથી ઉત્પન્ન થાય છે. હવે જે તાંતણા અને વસ્ત્ર ઘટ અને માટીનો પીંડ એ બંને જુદી જુદી વસ્તુઓ હોય તો તેમાંથી તે બની શકે નહિ. જેવી રીતે પાણીમાંથી પથ્થર બનતો નથી તેમ. એ રીતે બ્યારે કાર્ય કારણમાં અભેદ સિદ્ધ થાય છે ત્યારે જેવી રીતે કારણ વિદ્યમાન (સત્) છે તે જ પ્રમાણે કાર્ય પણ વિદ્યમાન (સત્) કાર્ય જ છે.

૫. જે વસ્તુઓ જુદી હોય તેનો પરસ્પર સંયોગ હોય અથવા અત્યંત અપ્રાપ્તિ હોય, જેવી રીતે ભૂમિતલ અને ઘટ એ એ પદાર્થ જુદા છે; તો તે બંનેનો પરસ્પર

નિહ્વવાદ

અંક ૨] [૧૭]

સંયોગ છે. હિમાચલ અને વિંધ્યાચલ એ બન્ને જુદા છે તો તે બન્નેની પરસ્પર અપ્રાપ્તિ છે. બંધાં પરસ્પર સંયોગ કે અત્યન્ત અપ્રાપ્તિ નથી હોતાં, તે વસ્તુઓ જુદી પણ ન હોતી, જેમ ઘટમાં ઘટ, ઘટમાં ઘટનો સંયોગ પણ નથી, તેમ અત્યન્ત અપ્રાપ્તિ પણ નથી. માટે તાંતણાથી પટ જુદો નથી. એ જ રીતે માટીના પીંડયા ઘટ. એ રીતે કારણમાં કાર્યનો સંયોગ પણ નથી અને અત્યન્ત અપ્રાપ્તિ પણ નથી માટે તે બન્ને પરસ્પર જુદા પણ નથી. બ્યારે જુદા નથી ત્યારે જેમ કારણની સત્તા છે તેમ કાર્યની પણ સત્તા છે એ રીતે વિદ્યમાન (સત્) કાર્ય જ છે.

૬. બ્યારે જે વસ્તુઓનો પરસ્પર સંબંધ થાય અને વળન પરિમાણ વગેરે વધે ત્યારે એમ સિદ્ધ થાય કે આ વસ્તુઓ પરસ્પર જુદી છે. જેમ એક શેર ધીમાં એક શેર કોટ મેળવવામાં આવે ત્યારે તેનું વળન બીજીરે થઈ જાય છે. પરિમાણ પણ વધે છે અને તેમાં જ એક શેર જોળ નાખવામાં આવે તો ત્રણ શેર થાય છે. ત્યારે માનવામાં આવે છે કે એ ત્રણે વસ્તુઓ જુદી જુદી છે. પરંતુ તાંતણા કરતાં વસ્તુનું વળન કે પરિમાણ વધતું નથી તે જ પ્રમાણે માટીના પીંડ કરતા ઘટનું વળન કે પરિમાણ વધારે નથી માટે માનવું જોઈએ કે એ વસ્તુઓ તાંતણા કે માટીના પીંડ કરતાં જુદી નથી. જુદી હોત તો વળન અને પરિમાણ વધી જાત. બ્યારે તે જુદી નથી ત્યારે, જેમ તાંતણા વગેરે કારણની સત્તા છે તેમ પટ વગેરે કાર્યની પણ સત્તા છે, એ રીતે વિદ્યમાન (સત્) કાર્ય જ છે ત્યારે કારણ અને કાર્ય એ શું વસ્તુ છે? અસ્પષ્ટ અવસ્થામાં રહેલું જે કાર્ય તે જ કારણ છે અને સ્પષ્ટ થએલ જે કારણ તે જ કાર્ય છે, જેમકે બ્યારે તાંતણા પરસ્પર જુદા હતા ત્યારે તેમાં વસ્તુ અસ્પષ્ટ હતું પરંતુ બ્યારે તે જ તાંતણાઓ પરસ્પર સંયોગને પામ્યા ને એક આકારમાં જણાવા લાગ્યા ત્યારે આ વસ્તુ છે એમ જ્ઞાન થવા લાગ્યું. કાચબાનાં અંગો બ્યારે તેના શરીરમાં ગુપ્ત હોય છે ત્યારે દેખાતા નથી અને બ્યારે બહાર નીકળે છે ત્યારે દેખાય છે. તે જ પ્રમાણે બ્યારે કાર્ય કારણ દશામાં ગુપ્ત હોય છે ત્યારે દેખાતું નથી પણ વ્યક્ત થાય છે ત્યારે દેખાય છે. એક કવિએ પણ પ્રભુની સ્તવના કરતાં કહ્યું છે કે—

‘આવિર્ભાવથી તુજ સયલગુણ માહરે પ્રચ્છન્ન ભાવથી જ્ઞેય’

પ્રભુમાં રહેલ જ્ઞાનાદિ પ્રગટ છે અને આપણામાં રહેલ પ્રચ્છન્ન છે.

કાર્યદશામાં કાર્ય પ્રગટ છે અને કારણ દશામાં પ્રચ્છન્ન છે. વળી અવિદ્યમાન (અસત્) કાર્યની ઉત્પત્તિ માનનારને મતે આકાશનું ફૂલ, સસલાનાં શીંગડાં, રેતીમાંથી તેલ વગેરેની પણ ઉત્પત્તિ થતી જોઈએ, કારણ કે તેને મતે તો અવિદ્યમાન વસ્તુની ઉત્પત્તિ થાય છે, જેમ ઘટ અવિદ્યમાન છે ને ઉત્પન્ન થાય છે તેમ આ પણ અવિદ્યમાન છે માટે ઉત્પન્ન થવા જોઈએ, પરંતુ આ વસ્તુઓ કદી થતી નથી એ પ્રમાણે અવિદ્યમાન (અસત્) કાર્યવાદીનો મત પ્રત્યક્ષ બાધિત થાય છે.

માટે વિદ્યમાન (સત્) કાર્ય જ ઉત્પન્ન થાય છે અને વિદ્યમાન (સત્) કાર્ય ઉત્પન્ન થાય છે; તો જે પ્રથમ દોષ દેવામાં આવ્યો એ દોષ નથી પણ ગુણ છે.

આ રીતે પ્રથમ દોષનું સમાધાન સમજવું.

(આજી)

श्रीजैनधर्म – विजयवैजयन्ती

प्रणेता:—मुनिमहाराज श्री बल्लभविजयजी

कल्याणानां निदानं गुणगणविलसत्सत्यशौचाद्यहिंसा-
मीमांसायुक्तसूक्तस्मृतिधृतिनिबहप्रोद्यदास्तिक्यवादम् ।
संसाराम्भोधिपारप्रतरणतरणिप्रत्नलब्धोदयश्चि
श्रेयस्कारि प्रजानां जयति जयजनुजैनधर्मैकतत्त्वम् ॥ १ ॥

यत्तत्त्वं प्राप्य भूमौ नरवरनिवहाः स्वस्वसिद्धिं लभन्ते
सेवन्ते तत्त्वजातप्रथमपृथुयशोज्ञानविज्ञानबीजम् ।
शोकव्यामोहमालाकुलितजनहृदालम्बनं लम्बनं यत्
शश्वच्छान्तिप्रदं तज्जयति जयजनुजैनधर्मैकतत्त्वम् ॥ २ ॥

संसारेऽस्मिन् विशालेऽमलमतिरचितैश्चित्रिते वस्तुसंधे—
स्त्रैगुण्ये पुण्यपापप्रथितपृथुपथे ज्ञानविज्ञानगम्ये ।
कान्तारे बह्वपायेऽपरिमितविभवे सर्वधर्मोपदेशे
देशे देशेऽप्यशेषे जयति जयजनुजैनधर्मैकतत्त्वम् ॥ ३ ॥

विविधानां निधानं खलबलमथनं पाषनं पावनानां
रागद्वेषादिशत्रून्मदकरिहरिणाध्यरक्षःकुलघ्नम् ।
सोपानं सत्यधर्मातिगहनसरितां सर्वधर्मप्रधानं
हानं हिंसाशयानां जयति जयजनुजैनधर्मैकतत्त्वम् ॥ ४ ॥

न क्रोधो नैव लोभो नहि विषयरतिर्नैव मात्सर्यभावो
नो कामो यत्र धर्मं प्रतिपलममलं सत्यशौचं चकास्ति ।
तद्विद्याबोधचक्षुः क्षपितकलिमलं सर्वसम्पत्प्रपन्नं
विद्वद्वृन्दैकवेद्यं जयति जयजनुजैनधर्मैकतत्त्वम् ॥ ५ ॥

विश्रामस्थानमेकं भववनदहनज्वालजालाहतानां
सद्बोधिस्थानमेकं यत्प्रनियमनपोब्रह्मजिज्ञासुकानाम् ।
आदेशस्थानमेकं मुनिवरवचसां शर्मदं सज्जनानां
भूमौ भूयस्तदेकं जयति जयजनुजैनधर्मैकतत्त्वम् ॥ ६ ॥

किंति सर्वत्र दत्ते यदिह कृतिमतां काममर्थं च सृते
धैर्यं स्थैर्यं सुधीनां विपदि विषयिणां यत्र सत्सौख्यमास्ते ।
शेते यत्रैव धर्मः सकल इति सदा सभ्यशास्त्रे ब्रुवाते
तत्क्षेमक्षोदलक्ष्यं जयति जयजनुजैनधर्मैकतत्त्वम् ॥ ७ ॥

सच्चित्तसौख्यस्वरूपे प्रकटितविभवे भावभक्ताशुलभ्ये
मायातीतेऽत्र यस्मिन् निरवधिरमला प्रीतिरास्ते सुधीनाम् ।
तत्कारुण्यप्रजातं भवजलधिगतस्वान्तंशान्त्येकसेतु
कैवल्योपायकरुणं जयति जयजनुजैनधर्मैकतत्त्वम् ॥ ८ ॥

તારાતબોલ નગરના ઉલ્લેખવાળા ખીન્ન

બે પત્રો

સંચાલક—મુનિરાજ શ્રી કાંતિસાગરજી

[૧]

સા. ૧૬૮૪ માહ સુદ ૧૩ પાતીસાહ શ્રી સાહીનન રાજ્ય બેઠા. તિણુરી વીગત. વરસરી પાછલી વારતા છે.

મુલનાણકો વાસી બતકો ખત્રી નામ બુલાકી બીલાઈતિકી વારતા કહી સે નકલ લીખી હૈ.

પ્રથમ ગુજરાત દેશસે અમદાવાદ નગરસે ૩૨૫ કોષ આગ્રો છે. તિહાંસે ૩૦૦ કોષ લાહોર છે. તીહાંસે ૧૫૦ કોષ મુલતાણ છે. તીહાંસે ૩૦૦ કોષ ખંધાર છે. આરે કોસ સહર લાંબો છે. તીહાંસે ૬૦૦ કોષ ખુરખાણુ દેશ શહર છે. કોષ ૧૫ લાંબો બાંબર હૈ. તિહાં તીલંગરો પાતિ-સાહ છે. સો રાજ્ય કરે છે. પાતીસાહ કે રહણકો ગઠ ત્રાંબાકો હૈ. ૪ કોષકો હૈ. શહર કોટ ૬૪ કોષ લોહકો કોટ છે. તીહાંસે ૨૩૦૦ કોષ પર અસ્તીમોલનગર છે. કોષ ૩૬ લાંબો છે. ૭૨ ચવડો છે. કોષ ૨૦ બાંબર હૈ. તીહાં રોમ સોમકો પાતિસાહ રાજ્ય કરતા હૈ તિસકે ઘોડા ૨૪૦૦૦૦૦, લાખ ૨૦૦૦૦૦ લાખ, ૨૧૦૦૦ હબ્બર હાથી હૈ તીન લાખ ગુલામ હૈ. પાંચ લાખ બાંદી હૈ. ૪૮૦૦૦૦ ખ્યાદા હૈ. પાતીસાહકે કોટ તાંબાકો છે. શહર કોટ લોહકો છે. તીહાંસે ૧૦૦૦ કોષ બાબર દેશ છે. તીહાં પદમ નગર છે. તીહાંસે ૭૦૦ કોષ તારાતબોલ નગર છે. ૪૮ કોષ લાંબો ૪૦ કોષ બંબર હૈ. તિહાં સુરજચંદ રાજ રાજ્ય કરે છે. જૈન ધર્મી હૈ. તિહાં જૈન ધર્મકા દેહરા શિખર બંધ હૈ. તીહાં નગરકે બીચ ચોક બડો હૈ. તિહાં ચોક વીચે શ્રી રૂપલદેવજીકો મંદિર ૨ કોષકો મંડપ હૈ. પ્રતિમા ૧૦૮ ધનુષકી મુલનાયકકી ઉંચી હૈ. સવા લાખ પ્રતિમા હૈ. દેહરા મંડપ પીઠ સેનેકી હૈ. દેહરા કલસ ૭૦૦ હૈ. આસપાસ પર (બાવન) જીનાલય હૈ. ઓર બહોતર દેહરા હૈ. તીન ચોવીસી અતીત-અનાગત વર્તમાન ત્રીકાલ પુન હોતી હૈ. ઇણ પ્રકારે જૈન ધર્મી તારાતબોલ નગર હૈ. પારવતી સાધુકી નદી બહે છે.

શ્રી જૈન સત્ય પ્રકાશ

[૭૦] _____ [૧૫]

ઈસ પ્રકારે જપુર ગઢકા જેસીંગ સવાઈ ખખર કરાઈ સો સત્ય હૈ.

રામ સોમકો સીકંદર પાતિસાહ વજીર અફલાતુણ અરસ્તુલુકમાન હકીમ પચાવન હજાર કોષમેં પૃથ્વી રાજ કીયો જુલમાતકે અધર જમીમેં રાજ કરે હૈ. હીરા પના માણક જમી છે. વિહુ સરપ હૈ. સો સકંદરને અરપ-ઈજગરકો ન્યાય કીયો. સરપ ખોલ્યો હમારા ઘર વીહુને લીના. ॥ શ્રીસ્તુ ॥

નોંધ—એક ગુટકો મારી પાસે લગભગ ૩૦૦ વરસ પૂર્વેનો લખેલો છે. તેમાં દીલ્હી રાજનો સક્ષિત ઇતિહાસ આપવામાં આવ્યો છે. તથા દીલ્હીરાજ વંશાવલી પણ તેમાં આપવામાં આવી છે. તે ગુટકામાં આ વારતા પણ લખેલી છે. પણ આ વારતા ઘણે લાગે અપૂર્ણ લાગે છે. આ પત્રમાંની કેટલીક હકીકતો વિચારણીય છે. તેના સત્યાસત્યનો નિર્ણય કરવો સહેલ નથી.

[૨]

પાતિસાહ શ્રી સાહિજહાંજી સં. ૧૬૩૪ મિગસર વદ ૩ વિલાયતરા દેશરી અંખર મંગાઈ તણરી વિગત લીખૈ.

આગરાસું ૩૦૦ કોષ લાહોર છે. ને તહાસું ૧૫૦ કોષ મુલતાત છે. તહાથી કોષ ૩૦૦ અંધાર છે. તહાથી કોષ ૬૦૦ ઈસ્યાં નગર છે. તહે તિલંગ પાતિસાહી છે. સહરરો ખાબર ૧૨ રો છે. ચોહટો ૧૨ કોષમેં વઝે છે. તહાથી કોષ ૬૦૦ ખુરાસાણુ છે. ખાબર કોષ ૧૫ પરે છે. તહાથી કોષ ૧૨૦૦ આગે આરં તંબોલ નગર છે. કોષ ૧૨ કો વિસ્તાર છે. તહે રામસોમ પાતિસાહ છે. માસ છઠં ખાહીર નીકલે છે. તિણરી રિદ્દ શોડા ૨૪ લાખ લુંડા ૩ લાખ ખાંદી ૫ લાખ પાયદલ એક કોડ ૨૫ લાખ છે. નગર દોલો લોહરો કોટ છે. તહાથી કોષ ૫૦૦ અખખર દેશ છે માણુ-સરે લોહીમેં રેશમ રંગીને છે. તિહાંથી ૭૦૦ કોષ તારાતંબોલનગર છે. જહે હિંદ પાતિસાહ નૈચંદસુર રાજ કરે છે. કોષ ૪૮ મહી ખાબર છે. રાબરા મહિલા સોને રૂપૈરા છે. જૈનરા દેહરો સોનેરૂપૈરા છે. રતનરી મુરત છે. રાજ પ્રજા સર્વ જૈની છે. પૃથ્વી જૈનમઈ છે. પાખતી સીંધુ સાગર નહી છે સો વેદ શાસ્ત્ર મૈ છે. અહમ્મહાવાદથી કોષ ૫૫૫૫ તારા-તંબોલનગર છે. આગે ધરતી છે. જિકૈરો વીસ્તાર કેવલી ભગવાનનું ખખર છે. વાત સાચી છે. પિંડત (પંડિત) હુવ સો જુઠ મતાં માનો. મુલતાંનરો વાસી ખત્રી બ્યાપારી ખુલાકી નામૈ થો ધનવંત હુતો. અસ્વ ખૈસી જયો થો સંવત ૧૬૮૪ ગયો થો, પછે જવે તૈને વરસઈ લાગા. ફેર પુકો ખખર

ગર્વ ખંડન

લેખક—મુનિરાજ શ્રી ન્યાયવિજયજી

ભગવાન મહાવીરસ્વામી મગધદેશમાં વિચરતા વિચરતા એક વખત દશાર્જુ દેશમાં આવી પહોંચ્યા. અહીં દશાર્જુપુર નામે મોટું નગર હતું તેમાં દશાર્જુભદ્ર રાજ્ય રાજ્ય કરતો હતો.

રાજ્ય સભા ભરી બેઠો હતો ત્યાં એક સભાસદે વધામણી આપી કે કાલે સવારમાં જગતવિષ્ણુ વીર જિનેશ્વર અહીં પધારવાના છે. રાજ્ય આ સાંભળી ખુબ પ્રમોદિત થયો. રાજ્યસભા પણ ખુબ આનંદિત થઈ. રાજ્યને એક ભાવના પ્રગટ થઈ એટલે તેણે કહ્યું “આપણે આવતી કાલે આપણી સમસ્ત રાજ્યચક્રિ સહિત ખુબ ઠાઠમાઈથી પ્રભુવીરને વંદન કરવા જઈએ. આ ઠાઠ એવો આવવો જોઈએ કે એવી સુંદર રીતે કોઈએ પણ પ્રભુને વંદના ન કરી હોય. બલેને બીજા ઘણાંય મોટા રાજ્યો હોય, પણ આપણો ભયકો બધાથી વધી જવો જોઈએ. આખી પ્રજાએ આમાં ભાગ લેવાનો છે. રાજ્યની દૈક કીમતીમાં કીમતી વસ્તુ કાલે બહાર નીકળે. આપણો પટ્ટ હરતી પણ ખુબ શૃંગારોથી શોભિત થવો જોઈએ. મંત્રીએ બધું સાંભળ્યું અને વખતસર બધી તૈયારી થઈ જશે એમ જણાવ્યું. રાજ્ય દરખાર ખતમ થયો.

રાત્રે રાજ્યને બિલકુલ ઉંઘ ન આવી. હું એવી સરસ રીતે વંદન કરું કે કોઈએ પણ આજ સુધીમાં ન કર્યું હોય. મારી સમૃદ્ધિ ક્યાં ઝોઝી છે? તે સવારમાં વહેલો ઉઠ્યો. કાલવાલને બોલાવી સૂચના આપી દીધી કે મારા રાજ્યમહેલથી માંડી કેહ ઉઘાન સુધી કે જ્યાં વીરપ્રભુ સમવરણમાં બેસી ઉપદેશ આપવાના છે અને જ્યાં પોતાને વંદન કરવા જવાનું છે, ત્યાં સુધીનો રસ્તો તદ્દન સાફ કરી મુગધિ વંદન જલ છાંટી કુંકુમ જલ વરસાવી પુષ્પોનો વર્ષાદ વર્ષાવો. સ્થલે સ્થલે વિવિધ તોરણો બંધાવો. કાંચનના સ્થંભ રચો. સોનાની મંચાઓ સ્થલે સ્થલે ઉભા કરો. વિવિધ રંગી વસ્ત્રો અને મૃગચર્મ, સિંહચર્મ આદિ સ્થલે સ્થલે લટકાવો. રત્નના હાથાવાળા ચામરો ટીંગાડો.

બૈસી આયો. વડો ધનવંત હતો. મારગમેં જવતાં આવતાં ઘણી મુહુરો ખરચ લાગી. સૌ બુલાકી ક્ષત્રી પાતિસાહ સાહિજહારે દરખાર દરીખાને મે હલૈ કાહી સો લિખી છે. પાતિસાહરૈ દક્ષતરમેં લિખી છે. ધતિ.

ઉત્તર ધરતીની વાત છે.

નોંધ—તારાતબોલને કોકોકોણે ઉલ્લેખ મળે છે, અને તેનો જૈન. ધર્મ સાથે સંબંધ બતાવવામાં આવે છે. આ રમુજ ઉપજવે તેવું છે. આ વર્ણનોમાં કોસની સંખ્યાનો તો કશો હિસાબ જ નથી. આમાં સાચું શું છે એ તારવવું અતિ કઠિન છે. છતાં એ સંબંધી શોધ કરનારને ઉપયોગી થાય એમ સમજીને આ પત્રો અહીં પ્રગટ કર્યા છે.

શ્રી જૈન સત્ય પ્રકાશ

[૭૨] [વર્ષ ૫]

અને સુગંધિત ગંધ પુટીઓનાં તોરણો બાંધ્યાં. અને ઠેઠ સુધી મેઘાડ'બર સમાન સુંદર મંડપ બાંધ્યાં. સ્થલે સ્થલે અનેક સુગંધિ ધુપધાણાં ગોઠવેા.

રાજાનેા હુકમ થતાં માણસો ક્ષણવારમાં કામે લાગી ગયાઃ અને જાણે સાક્ષાત્ દેવલુવન હોય તેવી રચના થઈ ગઈ, ગામમાં પણ પ્રજાજનોએ ઘેર ઘેર સ્વસ્તિક કર્યાં, કુંકુમ છાંટયાં, તોરણો બાંધ્યાં અને જાણે નવા જ તૈયાર કર્યાં હોય તેમ દીપાબ્યાં. સમય થતાં રાજા નાહી ઘોષ ઉત્તમ વસ્ત્ર પહેરી બહાર નીકળ્યો, તેના માથે હીરાનેા મુગટ ચમકારા મારતો હતો, સૂર્યનાં કિરણો તેની સાથે આનંદથી વાત કરી રહ્યાં હોય તેમ તેના પર રમી રહ્યાં હતાં. પ્રજાજનો પણ સુંદર વસ્ત્રાભૂષણ સજ્જ બહાર નીકળ્યા, રાજાનેા પદ્મહસ્તી આજ તેા ખૂબ શોભતો હતો. ઐરાવલ્ય હાથીને પણ ઠાંકી દે એવી એની કાન્તિ અને તેજ હતું. રાજા દશાર્ણભદ્ર એ પદ્મ હસ્તી પર ખેસી આગળ વધ્યો. ડોકો વાગ્યો અને સ્વારી ઉપડી. રાજાની પાછળ રાજરાણી ખેડાં હતાં. પાછળ અનેક સામનતો, ખંડીયા રાજાઓ, નગરશેઠ, મહાજન, સૈન્ય આદ્યું. આગળ વિવિધ વાજિત્રોના નાદ થતા હતા. વચમાં અનેક પ્રકારના તમાશા થતા હતા. ઠેર ઠેર રાજા વધાવતો વધાવતો આગળ વધ્યો. રાજાનેા ગર્વ માતો ન્હોતો. વાહ ! શું મારો વૈભવ છે ? આવી સમૃદ્ધિ-આવો વૈભવ કોઈને નહિ હોય ! આમ વિચારતો તે દેવસભામાં ગયો. પ્રભુ શ્રી વીરને ખુબ ભકિતભાવથી નમસ્કાર કર્યાં. ત્રણ પ્રદક્ષિણા પૂર્વક વંદના કરી ચોગ્ય સ્થાને ખેડો.

પણ રાજાનેા આજનેા ગર્વ એક દેવને-છેદ્ર મહારાજને ખુચતો હતો, તેથી રાજાને ડેકાણે લાવવાનેા તેને વિચાર થયો. અને પોતાની શક્તિ અને પોતાના પ્રભાવથી તેણે મેઘમય સુંદર વિમાન રચ્યું. રક્ષાટિકમણિ સમાન કમળોથી વિભૂષિત ક્યું. મરાલ, સારસ આદિ મનોહર પંખીઓ અને કલ્પવૃક્ષની પંકિતઓ અને તેમાંથી પડતાં સુંદર કુસુમો, ઈન્દ્રનીલમણિનાં કમલો, મરકત મણિનાં કમલોમાં ગુંજારવ કરતા સુવર્ણના બ્રમરો, સુંદર માલાઓ, અને ધ્વજન પતાકાઓથી શોભતા એ જલકાન્ત વિમાનમાં દેવવૃંદની સાથે ખેડો. હજારો દેવ નારીઓ-દેવાંગનાઓ તેને ચામર વીંચી રહી હતી. સુંદર કર્ણમધુર ગીત ગવાતાં હતાં. નાટારંભ ચાલતો હતો. ક્ષણવારમાં મહાન વૈભવશાળી ઇંદ્રદેવ પ્રભુથી પુનિત પૃથ્વી ઉપર ઉતર્યા; અને સુંદર ઐરાવલ્ય હાથી ઉપર ખેડો. ઉપર દેવાંગનાઓ નાચ કરતી હતી.

એ જલકાન્ત વિમાનમાં વાવે વાવે જલકમળો ઊગ્યાં હતાં. એ કમલે કમલે દેવાંગનાઓ નૃત્ય કરી રહી હતી. સુંદર સંગીત ચાલી રહ્યું હતું. મધુર વાજિત્રના નાદો થઈ રહ્યા હતા. સાથેના તમામ દેવો પણ મહાન સમૃદ્ધિથી શોભતા હતા. ખુદ ઇંદ્ર પણ આજની રચના જોઈ ખુશ થઈ ગયો હતો. પ્રભુના સમવરણમાં ખેડેલા દેવ, મનુષ્ય અને તિર્યંચો પણ ખુશ થઈ ગયા. આ બધામાં દશાર્ણભદ્રની પરિસ્થિતિ વિચિત્ર થઈ હતી. એને લાગતું કે મારા જેવી સમૃદ્ધિથી પ્રભુને કોઈ નમવા નહિ આવ્યું હોય પણ હવે એને થયું કે ખરે જ હું તો કોઈ જન્મજન્મસ્ત શહેર પાસે ગામડા જેવો નાનો લાચુ છું. હું તો કુવાનો દેડકો જ છું. ક્યાં આની સમૃદ્ધિ અને ક્યાં મારી તુચ્છ સમૃદ્ધિ ? ક્યાં આની ભકિત અને ક્યાં મારો ગર્વ ?

સાર પંચક

લેખક:—આચાર્ય મહારાજ શ્રી વજ્રપદમસૂરિજી

(૧) દાનં વિત્તાદ્ (૨) ઋતં વાચ: (૩-૪) કીર્ત્તિધર્મૌ તથાઽઽયુષ: ॥

(૫) પરોપકરણં કાયાદસારાત્ સારમુદ્ધરેત્ ॥ ૧ ॥

(૧) પૈસાથી દાન આપવું, (૨) વાણીથી સત્ય બોલવું, (૩-૪) જીવનથી કીર્તિ અને ધર્મ મેળવવાં અને (૫) શરીરથી પરોપકાર કરવો આ રીતે કરીને અસારમાંથી પણ સાર ગ્રહણ કરવો જોઈએ.

(૧) ધનનો સાર : દાન

શાસ્ત્રકાર ભગવતે કહ્યું છે કે લક્ષ્મીનો સાર દાન જ છે. પાછલા ભવની પુણ્યાધથી જે જીવે લક્ષ્મી પામ્યા હોય, તેમણે સાવચેત થઈને યથાશક્તિ શ્રી જિન મંદિર વગેરે સાત ક્ષેત્રોમાં તેને જરૂર વાપરવી જોઈએ. આ પ્રમાણે કરનારા ભવ્ય જીવે લક્ષ્મીનો સાર (લ્હાવો) લઈ શકે છે. લક્ષ્મીની અનિત્યતાને લક્ષ્યમાં રાખીને ક્યા ક્યા ધનિક ભવ્ય જીવે (૧) શ્રી જિનમંદિર, (૨) જિનપ્રતિમા, (૩) ગાનભંડાર, (૪) સાધુ, (૫) સાધ્વી, (૬) શ્રાવક, (૭) શ્રાવિકા, આ સાત ક્ષેત્રોમાં કઈ રીતે ઉદારતાથી ધનનો સદુપયોગ

એના ગર્વના ચૂરેચૂરા થઈ ગયા. તેનું મોહું વિલપું થઈ ગયું. એને પણ થયું કે હું એનાથી પણ અધિક સમૃદ્ધિનો માલિક થઈ શકું, કિન્તુ એમાં કાંઈ ઝોઘી સાચી ઋદ્ધિ સમાઈ છે. એણે પ્રભુ શ્રી વીરની દેશના સાંભળી હતી. તેને વૈરાગ્ય આવ્યો. એણે વિચાર્યું આત્મસાધનાનો માર્ગ સ્વીકારવાથી હું ઇંદ્રને નમાવીશ એટલું જ નહિ પણ મારા આંતર શત્રુઓને જીતી સાચી આત્મઋદ્ધિ પ્રાપ્ત કરીશ. આમ વિચારતાંની સાથે જ તેણે રાજવેશ ત્યજ દીધો. એણે ન પૂછ્યું રાણીઓને કે ન પૂછ્યું અમાત્યોને. તેને ન રોક્યો રાજ્યે કે ન રોક્યો સમૃદ્ધિએ. એને શાસ્ત્રકારોનું વચન યાદ આવ્યું. “વૈરાગ્ય ભાવના પ્રગટ થાય કે તરત જ સાધુપણ સ્વીકારી લેવું, વિલંબ ક્ષણ ભરનો પણ ન કરવો.” તરત જ તેણે માથા ઉપર હાથ ફેરવી પંચમુઠ્ઠીલોચ કર્યો અને ગણધર-ગણેશ પાસે જઈ સાધુ વેશ પહેરી પ્રભુને ત્રણ પ્રદક્ષિણા કરી વંદના કરી.

ઇંદ્ર આ જોઈ ચમક્યો. એને લાગ્યું કે ખરે જ, આ રાજ્યએ મને પરાભવ આપ્યો છે. ભલે મારી બાહ્ય સમૃદ્ધિ ગમે તેટલી હોય પણ આ સાધુજી પાસે હું અને મારો વૈભવ તુચ્છ છે. આ વૈભવ અને આ સમૃદ્ધિ મને અધ:પાતના ગર્તમાં ફેંકશે. ન્યારે આ આત્મિક સમૃદ્ધિશાલી મુનિવર ઉચ્ચતાના શિખરે પહોંચશે.

ઇંદ્રે સાધુજી પાસે જઈ ખૂબ ભકિતથી નમન કર્યું અને કહ્યું ખેરે જ હું તમારાથી જીતાઈ ગયો છું. સાચો જય તમારો જ છે.

જે રાજ્ય ગર્વના હાથીએ ચઢ્યો હતો તે તો હવે જુદો જ બની ગયો હતો. એનું ઋણવંદન સાચે જ આર્થિક થયું.

શ્રી જૈન સત્ય પ્રકાશ

[૭૪]

[વર્ષ ૫]

કર્ષો તે બીના એ 'શ્રી ભાવના કલ્પલતા' નામના ગ્રંથમાં વિસ્તારથી જણાવી છે, તે ત્યાંથી જોઈ લેવી. જેઓ ધનવંત છતાં કંઠૂસાધને લીધે ધર્મ માર્ગે લક્ષ્મીને ન વાપરે તેઓની લક્ષ્મી નિષ્ફલ સમજવી.

આ પ્રસંગે ભોજ રાજની બીના જાણવા જેવી છે, તે દૂકામાં આ પ્રમાણે છે: એક વખત ભોજરાજ સ્વવાડીએ નીકળ્યા. તે વખતે રાજશેખર નામના મહા ધુરધર કવિ દુકાળના કારણે ચાટામાં જમીન ઉપર પડેલા અનાજના દાણા વીણી રહ્યા હતા. આ અનાવ જોઈને રાજ ભોજે અડધી ગાથામાં કહ્યું કે જેઓ એક પોતાનું પણ પેટ ભરી શકતા નથી તેઓનો જન્મારો નકામો સમજવો. નિઅડઅરપૂરણેડવિહુ । અસમત્થા તેહિં કિંપિ જાપહિ । આ સાંભળીને કવિરાજે ગાથાના છેલ્લા એ પાદ પૂરા કરીને કહ્યું કે—સુસમત્થા જે ન પરોચચારિણો તેહિવિ ન કિંપિ ॥૧॥ જેઓ ધનવડે પારકાનું દુઃખ દૂર કરવાને સમર્થ છે, છતાં તેવો પરીપકાર કરતા નથી, તેઓનો પણ જન્મારો શા કામનો છે? કવિનાં આ વચનો સાંભળીને સામું ભોજરાજે પણ કહ્યું કે—પરપત્થણાપવણ્ણ મા જણણિ । જણેસિ પરિસં પુત્તં ॥ હે માતા ! જે બીજની આગળ માગતો ફરતો હૈય, તેવા પુત્રને તું જણીશ નહિ. આ સાંભળી કવિએ કહ્યું કે—મા ઉઅરેવિ ધરિજ્જસુ । પત્થિઅમ્મો કઠો જેણં ॥૨॥ હે માતા ! સામે માણસ મારે છતાં જે ન આપે તેવા પુત્રને તું ઉદરમાં પણ રાખીશ નહિ. કવિનાં આ વચન સાંભળીને દાનવીર ભોજ રાજ મૌન રહ્યો અને કવિને સો ગામ અને એક કરોડ સોનૈયાનું દાન દીધું.

આ દષ્ટાંતમાંથી એ બોધ લેવો કે તે જેમ દાનેધરી હતો, તેથી તેને પ્રજા ચાહતી હતી, તેમ ધનિક ભવ્ય જીવે પણ તે પ્રમાણે જો ધાર્મિક ક્ષેત્રોમાં લક્ષ્મી વાપરે, તો તેઓને પણ બીજા જીવે જરૂર ચાહે છે. અને પરભવમાં તેઓ આત્મહિતના સાધનો જરૂર પામી શકે છે. દુનિયામાં પણ દેખાય છે કે દાનગુણને લઈને જ લોકો મેઘને ચાહે છે, પણ સમુદ્રને કાર્ધ ચાહતું નથી. કારણ કે સમુદ્રને સંધરવાની ટેવ પડી છે. કુદરત પણ એમ જ બોધ આપે છે કે જ્યાં મધ હોય, ત્યાં માખી જાય છે. એમ દાની તરફ લોકોની લાગણી વધારે ખેંચાય છે. ખરેખર દાન એવી ઉત્તમ ચીજ છે કે જે આપનાર, લેનાર અને અનુભવના કરનાર એ ત્રણેને તારે છે. વર્તમાન આબાદીને ટકાવવા માટે અને ભવિષ્યમાં તેવી આબાદી મેળવવા માટે દરેક સમજી જીવેએ યથાશક્તિ દાન દઈને જ ભોજન વગેરે ક્રિયા કરવી જોઈએ. કાકડીનું પતીકું કાપીને દૂર કરીએ તો તે ખાનારને મીઠી લાગે છે, એમ પેદાશની મીઠાશ જાણવવાને માટે તેમાંથી અમુક ભાગ ધાર્મિક કાર્યોમાં જરૂર વાપરવો જોઈએ. વિશેષ બીના "શ્રી શ્રાવક ધર્મજગરિકા"માંથી જોઈ લેવી. એ પ્રમાણે 'ધનનો સાર દાન' આ પહેલા સારની બીના જણાવી.

(૨) વાણીનો સાર: સત્ય

વાણીનો સાર સત્ય (સાચું બોલવું) એ છે. જીવને જીવની પ્રાપ્તિ મહાપુણ્યોદયે થાય છે. સત્ય વચન બોલીએ તો જ જીવની પવિત્રતા જાળવાય છે. જૂઠું બોલવાથી એ અપવિત્ર અને છે. આ પ્રસંગે શિક્ષા શાસ્ત્રમાં પણ શીખામણ દેવી છે કે—

સાર પંચક

અંક ૨] [૭૫]

સત્યપૂતં વ્રદેદ્ વાક્યં, વસ્યપૂતં પિવેજ્જલં ।

દૃષ્ટિપૂતં ન્યસેત્ પાદં મનઃપૂતં સમાચરેત્ ॥૧॥

સાચું બોલવું, પાણી ગળીને પીવું, જોઇને ચાલવું તથા સદ્ભાવના રાખીને નિર્દોષ પ્રવૃત્તિ કરવી. જે માણસ સાચું વચન બોલે છે, તેની આગળ અગ્નિ જલ જેવો, સમુદ્ર સ્થલ જેવો, શત્રુઓ મિત્ર જેવો, અને દેવો દાસ જેવો બની જાય છે. આ બાબતમાં શેઠ મુહુર્ણુ-સિંહની બીના જરૂર યાદ રાખવા જેવી છે. તે ટૂંકામાં આ પ્રમાણે જણાવી: દીલ્હી શહેરમાં મુહુર્ણુસિંહ નામે એક શેઠ રહેતા હતા, તે સત્યવાદિ હતા. આથી લોક વ્યવહારમાં તેમની આખરૂં પણ સારી ફેલાઈ હતી. તેમના પિતાનું નામ જગસિંહ હતું. એક વખત બાદશાહ પિરોજની આગળ કોઈ ચાડીયાએ કહ્યું કે “આ મુહુર્ણુસિંહની પાસે ૫૦ લાખ પ્રમાણ ધન છે. તે મહા ધનવાન હોવાથી તેને ગુનામાં લેવા જેવો છે” આથી બાદશાહે શેઠ મુહુર્ણુસિંહને બોલાવ્યા, અને પૂછ્યું કે તમારી પાસે કેટલું ધન છે? જવાબમાં શેઠે નમ્રતાથી જણાવ્યું કે હું તપાસીને આવતી કાલે જવાબ આપીશ. પછી શેઠે ઘેર જઈને તમામ ધનની ગણતરી કરી અને તેની કાગળ ઉપર નોંધ લખીને બીજે દિવસે બાદશાહની પાસે આવીને સત્ય બીના જાહેર કરી કે હે સ્વામી, મારી પાસે ૮૪ લાખ જીર્ણુટાંક પ્રમાણ મીઠકત છે. આવી સત્ય બીના સાંભળીને ખુશી થયેલા બાદશાહે બીજા ૧૬ લાખ ટાંક આપીને તેને કાઠીશ્વર (કરોડાધિપતિ) બનાવ્યો. શેઠ મુહુર્ણુસિંહ પોતાની ખ્યાલિ પ્રમાણે દાનાદિ ધાર્મિક કાર્યોમાં ઉલ્લાસથી લક્ષ્મીને વાપરીને પોતાનું (કાઠીશ્વર) નામ સાર્થક કર્યું. આમાંથી બોધ એ લેવો કે સત્ય વચન બોલવાથી અનેક જાતના લાભ મળે છે અને સત્યુરૂપીની લક્ષ્મી જગતભરના જીવોના કામમાં આવે છે. કહ્યું છે કે

મેહાણ જલં ચંદાણ ચંદિમા તરુવરાણ ફલનિવહો ॥

સુપુરિષાણ વિદ્વત્ સામણં સયલ્લોયસ્ત ॥૨॥

મેઘનું પાણી, ચંદ્રમાનો પ્રકાશ, ઝાડનાં ફલો અને સત્યુરૂપીની લક્ષ્મી (કમાણી) આ ચાર વાનાં સર્વ લોકને સામાન્ય હોય છે. એટલે તે તમામ લોકોના કામમાં આવે છે. ઉપરની બીના લક્ષ્યમાં લખીને સમજી જીવોએ જરૂર સત્ય બોલવાની ટેવ પાડવી જોઈએ. એ પ્રમાણે ‘સાચું બોલવું એ વાણીનો સાર છે’ આ બીજા ‘સાર’ની બીના જણાવી

(૩-૪) આયુષ્યનો સાર: કીર્તિ અને ધર્મ

આયુષ્યનો સાર કીર્તિ અને ધર્મ છે. આખરૂં અને ધર્મ વિનાનું જીવન નકામું ગણાય છે. શાસ્ત્રકાર જગવંતે (૧) મનુષ્યાયુ (૨) દેવાયુ (૩) તિર્યચાયુ (૪) અને નરકાયુ એમ ગતિની અપેક્ષાએ ચાર પ્રકારનું આયુષ્ય કહ્યું છે. તેમાં મનુષ્યનું આયુષ્ય ઉત્તમ કહ્યું છે, તેમાં મુદો એ છે કે માનવ જાત વિનય વિવેકથી અવિચ્છિન્ન પ્રભાવશાલિ ત્રિકાલાખ્યાધિત શ્રી જનધર્મની આરાધના કરીને આ લોકમાં કીર્તિમય જીવન ગુનરતીને પરલોકમાં પણ આત્મહિત સાધી શકે છે. મોતીનું પાણી ઉતર્યા પછી તેની સારી કીર્તિ ઉપજે જ નહિ, કારણ કે તે નિરતેજ થઈ ગયું. એમ માનવ જાત આપણને લખીને સતેજ દેખાય છે. પરોપકાર, દાન, શીલ તપ, જ્ઞાવનાદિમય ધર્મસાધના કરવાથી આખરૂં મેળવી શકાય છે. દાનગુણને લખીને કર્ણરાજ, કુમારમહાજ, મંત્રી વસ્તુપાલ તેમજ અન્ય

શ્રી જૈન સત્ય પ્રકાશ

[૭૬]

[વર્ષ ૫

શેક હઠીસિંહ કેસરીસિંહ વગેરેની કીર્તિ હાલ પણ ગવાય છે શીલગુણને લઈને પ્રભુ શ્રીમલ્લિનાથ, શ્રીનેમિનાથ પ્રભુ, શ્રીજંબૂસ્વામી, શ્રીરથૂલિભદ્ર, ચંદનબાલા, રાજમતી વગેરેની કીર્તિ અનેક ગ્રંથોમાં ગવાઈ છે. તપગુણને લઈને પ્રભુ શ્રી ઋષભદેવ, ચરમ તીર્થંકર પ્રભુશ્રી મહાવીરદેવ, ગૌતમસ્વામી, ધન્ય અણુગાર વગેરેની કીર્તિ ફેલાઈ છે અને ભાવના ગુણને લઈને શ્રાભરત મહારાજ, શ્રીકુર્માપુત્ર વગેરેની ચારે દિશામાં કીર્તિ ફેલાઈ છે. આ ઉપરથી હવે સહજ સમજાશે કે માનવ ભવ પામીને ભવ્ય જીવોએ અખંડ કીર્તિ આદિ સદ્ગુણોને પમાડનાર એવા શ્રીતીર્થંકર ભાષિત ધર્મારાધનમાં જરૂર ઉચ્ચમશીલ બનવું જોઈએ. જેઓ અપ્રમાદી જીવન રાખે, એટલે કે એક પણ સમય નકામો ન ગાળે, તેઓ જ ઉપર જીવ્યાવ્યા મુજબ ધર્મારાધન કરીને જીંદગીને સફલ કરે છે. જીવનદોરી તૂટ્યા પછી કોઈ પણ ઉપાયે સાંધી શકતી નથી. આ ખાખતમાં 'નિરૂપકમ આયુષ્યવાળા જીવોનું' પણ કંઈ ચાલતું નથી એટલે તેઓ પણ જીવન દોરીને સાંધી શકતા નથી. આ જ મુદ્દાથી પ્રભુ શ્રીમહાવીર દેવે અંતિમ દેશના દેતાં જીવ્યાવ્યું કે હે ભવ્ય જીવો! તમે લગાર પણ પ્રમાદ કરશો નહિ, કારણકે જીવનનો અંત ક્યારે આવશે?—તેની કોઈને ખબર નથી. યાદ રાખવું જોઈએ કે ઘડપણમાં પુત્રાદિમાંના કોઈનું પણ શરણ હોતું નથી. એમ સમજતાં છતાં કુટુંબાદિના મોહને લઈને આરંભ સમારંભ કરનારા પ્રમાદિ જીવોનું શું થશે? તેઓ દુર્ગતિનાં દુઃખ ભોગવશે, એમ જાણીને મને ખેદ થાય છે. શ્રી ઉત્તરાધ્યયન સૂત્રમાં કહ્યું છે કે.

અસંખ્યં જીવિય મા પમાયય જરોવણીયસ્સ હુ નત્થિ તાણં ।

પવં વિયાણાહિ જણે પમસે કણ્ણુ વિહિસા અજયા ગિહિતિ ॥ ૧ ॥

જે અજ્ઞાની જીવો અનેક જાતનાં પાપકર્મો કરીને જનને પેદા કરે છે, તેઓ ધણા જીવોની સાથે વેર બાંધીને મરતી વખતે તે ધનનો ત્યાગ કરીને નરકમાં જાય છે. ત્યાં પણ તેઓ પાછલા ભવના વેરને લઈને માંહોમાંહે યુદ્ધ કરી લોહીલોહાણુ થાય છે.

આમાંથી સમજવાનું એ કે, લક્ષ્મીનો કમાનાર જીવ જ કર્મનાં ફળ ભોગવે છે. જેઓના પોષણને માટે પોતે પાપકર્મ કરી રહ્યો છે, તે પુત્ર વગેરે સ્નેહિતો પાપ કર્મના ફલનો ભાગ લેવાને ચાહતા પણ નથી. અને લક્ષ્મીનો ભાગ લેવાને પૂરેપૂરી ઈચ્છા કરે છે.

જે પાવકમ્મેહિ ધણં મણુસ્સા સમાયયંતે અમહં ગહાય ।

પહાય તે પાસપયટ્ટિપ્પ ણરે વેરાણુવહ્હા નિરયં ઉવેતિ ॥ ૧ ॥

ધર્મને ચાહનાર જીવોએ ભારંડપક્ષીની માફક જીવનમાં લગાર પણ પ્રમાદને સેવવો નહિ. ભારંડપક્ષીને પેટ એક હોય, ડોક જુદી જુદી હોય, પગ ત્રણ હોય, ભાષા મનુષ્યના જેવી હોય, એ જીવનું એક શરીર હોય. અને તે જે ટાઇમે જુદાં જુદાં ફળ ખાવાની ઈચ્છા થાય, તે જ ટાઇમે તેનું મરણ થાય. આ ખાખતમાં એ પક્ષી અહુ જ સાવચેત રહે છે. આ પ્રસંગે નીચેના એ શ્લોકો જરૂર યાદ રાખવા—

૧ જે છું આયુષ્ય બાંધ્યું હોય, તેટલું ભોગવાય એ નિરૂપકમ આજીવું કહેવાય. સોપકમ આજીવું આનાથી ઉલટું હોય.

સાર પંચક

અંક ૨] [૭૭]

સુસેસુ યાચિ પઢિબુદ્ધજીવો ન થીસસે પંહિય આસુપણ્ણે ॥

યોરા મુહુતા અબલં સરોરં મારંહપક્ષીચ ચરડ્ડપમસે ॥ ૧ ॥

(ઉત્તરાધ્યયન)

પકોદરાઃ પૃથગ્રીવાસ્ત્રિપદા મર્ત્યભાષિણઃ ॥

મારંહપક્ષિણસ્તે સ્યુ-મૃતિભિન્નફલેચ્છયા ॥ ૨ ॥

(કલ્પસૂત્ર ટીકા)

ન્યાં સુધી શરીર નીરોગી હોય, અથવા ઘડપણુ ન આવે, અને ઈંદ્રિયો સાજી હોય એટલે પોતપોતાના વિષય (જાણવા લાયક પદાર્થ) ને ગ્રહણ કરવાને શક્તિ ધરાવતી હોય, અને આયુષ્યને ઉગ્ગમ ન લાગે, ત્યાં સુધીમાં ગાહ્યા પુરૂષોએ જલદી ચેતીને આત્મહિતનાં સાધનોની જરૂર સેવના કરી લેવી જોઈએ. કારણ કે તેમ ન કરે તો પાછળથી પરતાવે થાય. ધરમાં લાજ લાગે તે વખતે કૂવે જોદાવવા માટે ચેતવું અથવા તળાવ કૂટયા પછી પાળ બાંધવાને ચેતવું એ શા કામનું? પહેલેથી જ ચેતનારા જીવો વિકટ પ્રસંગને અટકાવી શકે છે. કહ્યું છે કે—

યાવદ્દેહમિદં ગદૈર્નમૃદિતં નો વા જરાજર્જરં

યાવત્સ્વક્ષકદંબકં સ્વવિષયજ્ઞાનાવગાહક્ષમમ્ ॥

યાવચ્ચાયુરભંગુરં નિજહિતે તાવદ્ બુધૈર્યત્યાં

કાસારે સ્ફુટિતે જલે પ્રચલિતે પાલિઃ કથં વધ્યતે? ॥ ૨ ॥

ઉપરની ખીના ધ્યાનમાં લઈને ધર્મની સાધના કરનારા ભવ્ય જીવો રાજા વિક્રમની માફક રાજ્યાદિ સુખસંપદાને પામે છે, તથા કીર્તિને પણ પામે છે. આયુષ્યની ક્ષણભંગુરતા ધ્યાનમાં લઈને નિર્મલ ધર્મની સાધના કરવી એ આ ત્રીજા અને ચોથા સારનું રહસ્ય છે.

શરીરનો સાર : પરોપકાર

શરીરનો સાર પરોપકાર છે. તેના એ ભેદ આ પ્રમાણે જાણવા (૧) દ્રવ્ય પરોપકાર અને (૨) ભાવ પરોપકાર. ધર્મિષ્ઠ જીવો સ્વભાવે કરીને સામાને દુઃખી જોઈને દુઃખી થાય છે અને સુખી જોઈને રાજી થાય છે. કોઈ માણસ સાધનોના અભાવે દુઃખી અવસ્થા ભોગવતો હોય, તો તેને જોઈતાં સાધનો પૂરા પાડવાં, એટલે કે દ્રવ્યાદિના ભોગે પણ સામા માણસની વિપતિ દૂર કરવી તે દ્રવ્ય પરોપકાર કહેવાય. આ આત્મમાં ચંદ્રાવતી નગરીના રહીશ ૩૬૦ કરોડાધિપતિ શ્રાવકોનું દૃષ્ટાંત ‘શ્રી શ્રાવકધર્મ નગરિકા’માંથી જોઈ લેવું.

ખીજો ભાવ પરોપકાર. જે જીવો પ્રમાદને લઈને ધર્મની આરોધના કરવામાં એદરકારી રાખતા હોય, તેમને શાંતિ અને પ્રેમ ભરેલાં વચનોથી સારણા, વારણા, ચોચણા, પડિચોચણા કરીને ધર્મના રસ્તે દોરવા અને જેઓ ધર્મની સાધના કરતા હોય, તેમને ધર્મક્રિયાના દરોગી બનાવવા તે ભાવ પરોપકાર કહેવાય. આ બાબતમાં પ્રશુ શ્રી મહાવીરદેવે મેઘકુમારને હિતશિક્ષા દાતે આરિત ધર્મમાં સ્થિર કર્યો વગેરે દૃષ્ટાંતો “શ્રી ઉપદેશપ્રાસાદ” વગેરેમાંથી જોઈ લેવા.

શ્રી જ્ઞેન સત્ય પ્રકાશ

[૭૮] [૫૫ ૫

પરોપકાર એ પુણ્ય કર્મને આંધવાનું અદ્વિતીય કારણ છે. તથા જ્ઞેમ રૈમમી વસ્તુ શરીરને શોભાવે છે, તેમ પરોપકાર લક્ષમીને શોભાવે છે. અને કહ્યું છે કે—

પરોપકાર: સુકૃતૈકમૂલં, પરોપકાર: કમલાદુકૂલં ॥

પરોપકાર: પ્રમુતાવિધાતા. પરોપકાર: શિવસૌહ્યદાતા ॥ ૧ ॥

આ આખતમાં એક માછલાનું દષ્ટાંત જાણવા જેવું છે, તે ટૂંકામાં આ પ્રમાણે છે: પ્રતિષ્ઠાન પુરમાં એક ધનવાન શેઠ કંબૂસાઈ વગેરે દોષને લક્ષને દાનાદિ ધર્મની કંઈ પણ સાધના કરતાં ન હતો. છેવટે તે આર્ત ધ્યાનમાં મરણ પામી તે જ નગરની સામેના તળાવમાં માછલું થયો. અહીં તળાવની પાળ ઉપર (શાલિવાહન રાજનો જીવ) એક શેઠ સુપાત્ર દાન આપતો હતો. આ બનાવ જોઈને માછલાને જાતિસ્મરણ જ્ઞાન થયું. તે દાનેશ્વરી શેઠ મુનિદાનના પ્રભાવે પ્રતિષ્ઠાન પુરમાં શાલિવાહન નામે રાજ થયો. તે સ્વવાદીએ ફરવા નીકળ્યો. ફરતાં ફરતાં તળાવની પાળ ઉપર આવ્યો, ત્યારે તે મોટા માછલાએ રાજને જોયો, અને વિચાર્યું કે આ રાજને જે રાજ્યક્રમ વગેરે સાહિબી મળી છે તે પાછલા ભવમાં દીધેલા સુપાત્ર દાનનો જ પ્રભાવ છે. એમ જાણીને લોકોને આ આખતનો યોગ દેવા માટે પાણીમાં રહીને તેણે મનુષ્યના જેવી ભાષામાં કહ્યું કે કોણ જીવે છે? કોણ જીવે છે? કોણ જીવે છે? એમ ત્રણવાર કહેલાં મત્સ્યનાં વચનને સાંભળીને રાજ વગેરેને મોટું આશ્ચર્ય લાગ્યું. પોતાની સભાના પંડિતોને આ આખતનો પૂલાસો પૂછતાં રાજને સંતોષકારક જવાબ ન મળ્યો, તેથી આચાર્ય મહારાજ શ્રી કાલિકસૂરિજી મહારાજને જ્ઞાનથી માછલાનો અભિપ્રાય જાણીને રાજની આગળ કહ્યું કે કોણ જીવે છે? આ પ્રથમ વાક્યનો અર્થ આ પ્રમાણે છે: જે ભવ્ય જીવ ઉત્તમ ગુણોને ધારણ કરવા પૂર્વક ધર્મારાધન ઉલ્લાસથી કરે છે તે શાસ્ત્રીય દષ્ટિએ જીવે છે, એમ કહી શકાય. માછલું બીજી વાર કોણ જીવે છે એમ બોલે છે તેનું રહસ્ય આ છે: જેના જીવતાં છતાં મુનિવરે અને સંજ્ઞન પુરૂષો જીવે છે, એટલે જે ભવ્ય જીવ મુનિવરોને અને સંજ્ઞનોને આલંબનરૂપ છે, અને પરોપકાર કરે છે, તે ખરી રીતે 'જન્મ્યો' અને તે જ જીવે છે, એમ કહી શકાય. અને માછલું ત્રીજીવાર 'કોણ જીવે છે? એમ બોલે છે. તેનો પરમાર્થ આ પ્રમાણે સમજવો: જે અપ્રમાદિ ધર્મરસિક જીવો પાંચમે અથવા છઠ્ઠે દિવસે નિરવધ (નિર્દોષ) ભોજન કરે છે તે જીવે છે.

સૂરિજી મહારાજનાં આ વચન સાંભળીને માછલું મૌન રહ્યું. રાજ વગેરે પણ અહુ આશ્ચર્ય પામીને બોલવા લાગ્યા કે અહો! જલચર જીવ પણ ધર્મ કરવાની યાહના કરે છે!

આચાર્ય મહારાજે કહ્યું કે—નિર્ગુણ અધર્મી જીવોનો માનવ ભવ અહુ જ હલકો ગણાય છે. આ આખતમાં વિદ્વજ્ઞનગોષ્ઠી જરૂર સાંભળવા લાયક છે, તે 'ઉપદેશ પ્રાસાદ'ના ૨૩૩ માં વ્યાખ્યાનમાંથી જોઈ લેવા. ઉપરની બીનામાંથી જાણવાનું મને છે કે પરમોપકારી જીવો ખરી રીતે જીવતા ગણાય છે.

'ઉપમિતિ ભવ પ્રપંચા કથા'માં પ્રશસ્તા મોહાયા: ની બીના જણાવતાં પૂન્ય શ્રી સિદ્ધિપિંગણિ મહારાજે સ્પષ્ટ જણાવ્યું છે "તૃણ્યન્તિ પરોપકારકરણેષુ" એટલે

સાર પંચક

અંક ૨] _____ [૫૬]

ભવ્ય જીવો પરોપકાર કરવામાં તરસ્યા રહે છે. એટલે હમેશાં પરોપકાર કરતા રહે છે. પુણ્યાનુબંધિ પુણ્ય શાથી અંધાય ? આ પ્રશ્નના જવાબમાં શાસ્ત્રકારે જે કારણો દર્શાવ્યાં તેમાં પરોપકારને પણ ગણેલો છે. પરોપકાર ગુણનો પ્રભાવ એવો છે કે તે જે નિરભિલાષ ભાવે કરવામાં આવે તો ધૈર્યગુણને વધારે છે, દીનતાને દૂર કરીને, ચિત્તની ઉદારતામાં વધારો કરે છે, પેટ ભરવા રૂપ દુર્ગુણનો નાશ કરે છે, મનને નિર્મલ બનાવે છે, પ્રભુતાને પ્રકટ કરે છે, આત્મિક વીર્યોદ્ભાસને વધારે છે. મોહનો નાશ કરવામાં પણ સારામાં સારી મદદ કરે છે. પરોપકારી પુરૂષો આ ભવમાં ઉત્તમ સુખનાં સાધનો પામે, એમાં નવાઈ શી ? પણ તેઓ એ કરતાં પણ સારી સ્થિતિને ભવાંતરમાં પણ પામીને સુકિતના સુખો અલ્પ કાલમાં મેળવે છે. પરોપકારને અંગે જણાવેલી બીના યાદ રાખી જે ભવ્ય જીવો પરોપકારના પથે ઉલ્લાસથી પ્રયાણ કરશે, તે જરૂર કાયનો સાર મેલવશે અને માનવ દેહને સફલ કરશે. એ પ્રમાણે 'દેહનો સાર-પરોપકાર' આ પાંચમા (સાર)ની બીના ટૂંકામાં જણાવી.

ભવ્ય જીવો ઉપર જણાવેલી (સાર પંચક)ની બીના યથાર્થ સમજીને અને હૃદયમાં ઉતારીને અવિચ્છિન્ન પ્રભાવશાલી ત્રિપુટી શુદ્ધ શ્રી જ્ઞાનધર્મની સાત્ત્વિકી આરાધના કરે. અને પરિણામે પરમાનંદમય સુકિતસુખને પામે એ જ હાર્દિક ભાવના.

સ્વીકાર

૧ સ્તોત્રચિંતામણિ તથા પ્રાકૃતસ્તોત્ર પ્રકાશ—કર્તા—આચાર્ય મહારાજ શ્રી વિજયપદ્મસૂરીજી—પ્રકાશક—શ્રી જ્ઞાન ગ્રંથ પ્રકાશક સભા, પાંજરાપોળ, અમદાવાદ. મૂલ્ય—એક રૂપિયા.

૨ શ્રી સિદ્ધચંદ્ર પૂજા—કર્તા તથા પ્રકાશક ઉપર પ્રમાણે. મૂલ્ય—દસ આના.

૩ શ્રી ભાવના કલ્પ લતા—કર્તા તથા પ્રકાશક ઉપર પ્રમાણે. મૂલ્ય—દોઢ રૂપિયા.

૪ સંસ્કૃત પ્રાચીન સ્તન સન્દેહ—સંપાદક—મુનિરાજશ્રી વિશાળવિજયજી. પ્રકાશક—શ્રી વિજયધર્મસૂરિ જ્ઞાન ગ્રંથમાળા, છોટા સરાફા, ઉજ્જૈન. મૂલ્ય—ત્રણ આના.

૫ કુમેરદત્તા—લેખક—શ્રીયુત ચીમનલાલ નાથાલાલ શાહ (શ્રીકાંત), પ્રકાશક—શ્રી વિજયદાનસૂરિ જ્ઞાન ગ્રંથમાળા, ગોપીપુરા, સુરત, મૂલ્ય—એક આનો.

૬ મારી સિન્ધ યાત્રા—લેખક—મુનિરાજ શ્રી વિદ્યાવિજયજી, પ્રકાશક શ્રી વિજયધર્મ સૂરિજ્ઞાન ગ્રંથમાળા, છોટા સરાફા, ઉજ્જૈન. મૂલ્ય—અઢી રૂપિયા.

૭ શ્રી નૂતન જ્ઞાનસ્તવનમાલાદિ—કર્તા—મુનિરાજ શ્રી દક્ષવિજયજી, પ્રકાશક—ભાલભાઈ કુલચંદ ધિયા. મૂલ્ય—પાર્શ્વનાથની ખડકી, પાંજરાપોળ અમદાવાદ. બેટ.

કાળધર્મ

ધ્રાંગના મુકામે પૂજ્ય આચાર્ય મહારાજ શ્રી સાગરચંદ્રસૂરિજી બાદરવા વદિ ચોથ તા. ૨-૧૦-૩૬ ના દિવસે કાળધર્મ પામ્યા.

મારવાડનું એક વખતનું જાહોજલાલ અને અત્યારે
જીર્ણ થયેલું તીર્થ

રાતા મહાવીર

જેસલમેરના જ્ઞાનભંડારો, ઘિકાનેરના જ્ઞાનભંડારો, રાણપુરનું ૧૪૪૪ થાંભલાવાળું 'ત્રૈલોક્ય દીપક' નામનું ભવ્ય જિનાલય, રાણપુરજીની આસપાસનાં મારવાડની પંચતીર્થોનાં જિનાલયો, આણુનાં વિમળશાહ તથા વસ્તુપાળ તેજપાળનાં વિશ્વવિખ્યાત જિનાલયો, કુંભારિયાજીનું મનોહર જિનમંદિર, આ અને આવાં ખીજાં સ્થાપત્યો જેતાં એમ લાગ્યા વગર નથી રહેતું કે એક કાળે સમગ્ર મારવાડમાં જૈનધર્મનો જયધીપ ગાજતો હશે અને ઠેર ઠેર ધર્મ પ્રભાવનાના સમારંભો ગોઠવાતા હશે.

આજે મારવાડની એ સ્થિતિ બદલાઈ ગઈ છે. અત્યારે પણ મારવાડની જૈન વસતી કંઈ ઓછી નથી, છતાં જૈનધર્મની જાહોજલાલી ઓછી થઈ ગઈ છે એ નિર્વિવાદ છે. ઉપર લખ્યાં તેવાં નવાં નવાં મંદિરો સ્થાપવાની વાત તો દૂર રહી, પણ જે કંઈ પ્રાચીન પુરુષોએ આપણને વારસામાં આપ્યાં છે તેને સંભાળવાનું કાર્ય પણ મુશ્કેલીભર્યું લાગે છે. કેટલાંક તીર્થો જનવસતીથી શૂન્ય વેરાન જેવાં થઈ ગયાં છે, કેટલેક દેકાણે શ્રાવકોની વસતીના અભાવે પ્રભુ પ્રતિમાઓ સેંકડોની સંખ્યામાં ભોંયરામાં પથરાવી દેવામાં આવી છે. રાણપુરજી જેવા, કોઈ પણ દેશને ગૌરવ દેવાનું થાય એવા, તીર્થોનો વહીવટ ત્યાંના રહેવાસી જૈન ભાઈઓ ન સંભાળી શકે એ બિના આવાતના પુરાવારૂપ છે.

અહીં મારવાડના આવા જ એક જીર્ણ થઈ ગયેલા અને બુલાતા જતા તીર્થોનો પરિચય આપવા ધાર્યો છે. એ તીર્થ રાતા મહાવીર ના તીર્થ તરીકે પ્રસિદ્ધ છે.

ખિ. બિ. એન્ડ સી. આઈ. રેલ્વેના દીલ્હી લાઈનના એરનપુરા રોડ સ્ટેશનથી બે એક માઈલ દૂર વિજ્ઞપુર નામનું એક ગામ છે. આ ગામથી બે એક માઈલ દૂર જંગલમાં આ તીર્થ આવેલું છે. વિજ્ઞપુર એ જોધપુર રાજ્યની હકુમત નીચેનું ઠંકરાતનું ગામ છે. ત્યાંના ઠાકોર રાજપુત છે. આ રાતા મહાવીરનું સ્થળ વિજ્ઞપુરના તાબામાં છે.

અત્યારે આ રાતા મહાવીરનું તીર્થ વિજ્ઞપુરથી બે એક માઈલ દૂર સાવ નિર્જન જંગલમાં એક નાની ટેકરી ઉપર આવેલું છે, એની આસપાસનો બધો પ્રદેશ જંગલમય છે. એ તીર્થ પોતે એક ન્હાની ટેકરી ઉપર હોવા છતાં એના પાછળની બે બાજુઓ ખીજી મોટી મોટી ટેકરીઓની હારથી ઘેરાયેલી હોવાથી જાણે ટેકરીઓની વચ્ચેવચ્ચે આવેલું હોય એવું દ્રશ્ય લાગે છે. એ મંદિર પાસે ઉભા રહીને દૂર સુદૂર સુધી અરવલ્લીની નાની મોટી ટેકરીઓ નજરે પડ્યા કરે છે. એ સ્થળે અત્યારે તો એકનું એક મંદિર જ જીર્ણ છે. આસપાસ ખીજાં સ્થાપત્યો નજરે પડે છે, પણ બધા સાવ ભગ્ન દશામાં પડેલાં છે—મંદિરો જેવાં થઈ ગયાં છે. પાણી માટે એક વાવડી છે.

મૂળે, મંદિરો અને તીર્થસ્થાનોની ઉપયોગિતા આત્મધ્યાન અને આત્મસાધના

શ્રી જૈન સત્ય મંકારા

[૬૨]

[વર્ષ ૫]

આરસની ઊભી-કાઉસગિયાની મૂર્તિ છે અને તેની પાસે જ છૂટી મૂકેલી એક સાદા પત્થરની લગભગ એવડા જ કદની ગૃહસ્થની મૂર્તિ છે. આ સાદા પત્થરની ગૃહસ્થની મૂર્તિને જોતાં કાઠિયાવાડના ગામોના પાદરે જોવામાં આવે છે તે પાળિયાની મૂર્તિ યાદ આવે છે. આ મૂર્તિ ઉપર કશો પણ લેખ નથી. જે રીતે એ ત્યાં છૂટી મૂકવામાં આવી છે તે ઉપરથી એટલું તો લાગે છે કે એ ક્યાંકથી લાવીને અહીં મૂકાઈ હશે. પણ એ ક્યાંથી આવી, એનો કશો ખુલાસો ત્યાંનો પૂઝારી કે જૈન ભાખ્યો આપી શક્યા નથી.

મૂળ ગભારાની સામે રંગ મંડપની દિશામાં મંદિરની જમણી બાજુ તરફ એક ગોખલામાં લગભગ નવ ઈંચની ઉંચી એક સાધુ મહારાજની લાક્ષણિક મૂર્તિ છે. આ એકેલી સાધુ મહારાજની મૂર્તિનો જમણો પગ, જોમ કોઈ પાટ ઉપર ખેસીને એક પગ નીચે લટકતો રાખે તેમ નીચે લટકતો છે. કમરમાં લગોટ છે અને ગળાની પાછળના ભાગમાં આડો એવો કાતરેલો છે. આ મૂર્તિ ઉપર લેખ પ્રભુ છે પણ તે ઘસાઈ ગયેલો હોવાથી આખો ઉકેલી શકતો નથી. બહુ પ્રયત્ન કર્યા પછી ફક્ત નીચે મુજબ એનો ભાગ વાંચી શકાયો—

સંવત ૧૩૪૪ વર્ષે માઘ સુદિ ૧૧ શ્રી હસ્તિહંદકીય

બલે આ શિલાલેખનો આટલો જ ભાગ વાંચી શકાય, પણ એટલાથી પણ એનો સંવત તથા ગામનું નામ તો સ્પષ્ટ જણાઈ આવે છે. સંવત ૧૩૪૪ તો અને ગામ હૃત્યુંડી-હસ્તિહંદી. હવે આ મંદિરના ઇતિહાસ તરફ નજર કરીએ.

આ મંદિર સંબંધી ઐતિહાસિક થોડીઘણી હકીકત શ્રીજિનવિજયજી સંપાદિત અને શ્રી જૈન આત્માનંદ સભા ભાવનગર દ્વારા પ્રકાશિત “પ્રાચીન જૈન લેખ સંગ્રહ” ભાગ બીજામાં મળે છે. આ પુસ્તકના મૂળ શિલાલેખોમાં ૩૧૮ થી ૩૨૨ નંબર સુધીના પાંચ શિલાલેખોમાં અને એ શિલાલેખો ઉપર શ્રી જિનવિજયજીએ જે અવલોકન લખ્યું છે, તેમાં રાતામહાવીર સંબંધી હકીકત મળે છે. ૩૧૮ નંબરના લેખમાં રાતામહાવીર સંબંધી ઉલ્લેખ નથી પણ એમાં આ તીર્થનો સંવત ૯૯૬ અને ૧૦૫૩નો ઇતિહાસ છે. આ ઇતિહાસ પ્રમાણે અત્યારે આ તીર્થ નથી, પણ આ તીર્થની પૂર્વની હકીકત એમાંથી મળે છે.

સંવત ૯૯૬ અને ૧૦૫૩ ની હકીકતવાળા આ ૩૧૮ નંબરના બહુ મોટા શિલાલેખમાં અહીં શ્રી આદીશ્વર ભગવાન મૂળ નાયક હોવાનું લખ્યું છે, પણ મહાવીર સ્વામી સંબંધી કશો ઉલ્લેખ નથી. ફક્ત હસ્તિહંદી (હૃત્યુંડી) ગામનો ઉલ્લેખ તેમાં છે એટલે એ પણ આ તીર્થને લગતો જ શિલાલેખ હશે એમ લાગે છે,

સંવત ૧૩૩૫ના ઉલ્લેખવાળા ૩૧૯ નંબરના શિલાલેખમાં તેમજ સંવત ૧૩૪૫ના ઉલ્લેખવાળા ૩૨૦ નંબરના શિલાલેખમાં ભગવાન મહાવીરસ્વામીના નામનો સ્પષ્ટ નિર્દેશ કરવામાં આવ્યો છે. ૩૨૦ નંબરના શિલાલેખમાં ‘શ્રી મહાવીરદેવ’ એટલો જ ઉલ્લેખ છે, પણ ૩૧૯ નંબરના શિલાલેખમાં તો “શ્રીરાતામિધાન શ્રી મહાવીર-દેવસ્ય” એવો રાતામહાવીર સંબંધી અતિ સ્પષ્ટ ઉલ્લેખ મળે છે. ૩૨૧ નંબરના શિલાલેખમાં સ્તનપ્રભ ઉપાધ્યાયના શિષ્ય પૂર્ણચંદ્ર ઉપાધ્યાયે સં. ૧૨૯૯ના ચૈત્ર સુદી ૧૧ના દિવસે આ તીર્થમાં બે ઝોખલા અને ચિખરો કરાવ્યાનો ઉલ્લેખ છે.

રાતા મહાવીર

અંક ૨] _____ [૮૩]

મહાવીર કે રાતા મહાવીરના ઉલ્લેખવાળા ૩૧૯ અને ૩૨૦ નંબરવાળા શિલાલેખોમાં એ તીર્થ કોણે સ્થાપન કર્યું, કોણે એ જિનમંદિર બનાવ્યું, કયા આચાર્યે એની પ્રતિષ્ઠા કરી વગેરે કશો ઉલ્લેખ નથી. એમાં તો અમુક ગૃહસ્થોએ મંદિરના નિભાવ માટે દર વર્ષે, અમુક રકમ આપવાનું નક્કી કર્યાનો જ ઉલ્લેખ છે. આ વાત નક્કી કર્યાના સ્થળ તરીકે, સમીપાટી (અત્યારનું સેવાડી) જે વિજ્ઞપુરથી પાંચેક માઈલ છે તે ગામની મંડપિટાનો ઉલ્લેખ છે.

સંવત ૯૯૬ અને ૧૦૫૩ એમ બે સાલના ઉલ્લેખવાળા ૩૧૮ નંબરના લેખનું અવલોકન કરતાં, ૧૦૫૩ની સાલના શિલાલેખ ઉપરથી એમ મળે છે કે શ્રી વાસુદેવાચાર્યના ઉપદેશથી રાડોડ વંશીય વિદગ્ધરાજે હસ્તિકુડિ ગામમાં એક જિનમંદિર બંધાવ્યું. એ મંદિર જીર્ણ થઈ જતાં શ્રી શાંતિસુરિ નામના આચાર્યના ઉપદેશથી શ્રીસદ્દે એનો જીર્ણોદ્ધાર કરાવ્યો અને એ ફરીને તૈયાર કરેલ મંદિરમાં શ્રી આદીશ્વર ભગવાનની સંવત ૧૦૫૩ના માહ સુદી ૧૩ ને રવિવારે શ્રી શાંતિસુરિએ પ્રતિષ્ઠા કરાવી. આ શિલાલેખમાં વિદગ્ધરાજે કંઈ સાલમાં જિનમંદિર બંધાવ્યું એનો ઉલ્લેખ નથી મળતો. પણ સંવત ૯૯૬ વાળા શિલાલેખમાં વિદગ્ધરાજે મંદિરના નિભાવ માટે ૬૮૭ ની સાલમાં અમુક દાન કર્યાનો ઉલ્લેખ છે, એ ઉપરથી ૯૭૩ ની સાલની આસપાસ વિદગ્ધરાજે મંદિર બંધાવ્યું હશે એમ અનુમાન થાય છે.

૩૧૮ નંબરના ૧૦૫૩ની સાલના ઉલ્લેખવાળો લેખ અને ૩૧૯ નંબરના ૧૩૩૫ ની સાલના ઉલ્લેખવાળો લેખ એ બે લેખોની વચ્ચેની સાલોની હકીકત આપતો એક લેખ નથી મળતો એટલે એ લગભગ અઢીસો-પોણાત્રસસો વર્ષના ગાળામાં અહીં શું શું પરિવર્તન થયું તે જાણવા નથી મળતું, પણ એટલું તો ચોક્કસ નિશ્ચિતરૂપે મળે છે કે એ ગાળામાં મૂળ નાયક શ્રી આદીશ્વર ભગવાનના સ્થાને શ્રીરાતા મહાવીરસ્વામીની પ્રતિષ્ઠા થઈ ચૂકી હતી. અથવા એવું પણ બન્યું હોય કે શ્રી આદીશ્વર ભગવાનનું મંદિર નાશ પામ્યું હોય અને આ રાતા મહાવીરનું નવું મંદિર અસ્તિત્વમાં આવ્યું હોય. આ માટે વિશેષ પુરાવા હોય તો જ કંઈક નિર્ણય થઈ શકે.

શ્રી આદીશ્વર ભગવાનનું મંદિર અને શ્રી રાતામહાવીરનું મંદિર એક હોય ત્યાં જુદાં જુદાં હોય, પણ એક વાત તો નિર્વિવાદ છે કે એ મંદિર હસ્તિકુડી ગામમાં જ હતું. આ ગામ અત્યારે તો નામશેષ જેવું જ થઈ ગયું લાગે છે. રાતામહાવીરના તીર્થથી એકાદ માઈલ દૂર આ ગામ હોવાનો ઉલ્લેખ છે એટલે કોઈક ગામહું અત્યારે હશે ખરું, પણ એ સંબંધી વિશેષ તપાસ થઈ શકી નહીં હોવાથી એનો વિગતવાર ઉલ્લેખ કરવો અશક્ય છે. ૩૨૧ નંબરનો શિલાલેખ ૧૨૯૯ ની સાલનો છે ખરો, પણ એમાં વિશેષ કંઈ હકીકત નહીં હોવાથી શ્રી આદીશ્વરના બદલે શ્રી મહાવીર સ્વામીની મૂર્તિ મૂળનાયક તરીકે કંઈ રીતે આવી એ સંબંધી કશો ખુલાસો મળતો નથી.

આ શિલાલેખો ઉપરાંત પૂર્વાચર્યોએ બનાવેલ રાસા કે તીર્થમાળામાં પણ આ રાતા મહાવીરના તીર્થ સંબંધી ઉલ્લેખ આવે છે.

અહીં જે શિલાલેખો સંબંધી ઉલ્લેખ કર્યો છે અને જે શિલાલેખોના આધારે

પરમાર્હત મહાકવિ શ્રી ધનપાલનું આદર્શ જીવન

લેખક—મુનિરાજ શ્રી સુશીલવિજયજી

(ક્રમાંક ૪૦થી ચાલુ)

ઉપવનની શોભા

ધારાનગરીનું ઉપવન સુંદર અને ચિત્તાકર્ષક હતું. તે વનમાં અનેક જાતની વનસ્પતિઓ ભરી હતી. વૃક્ષોની ઘટા એટલી બધી સઘન હતી કે ઉપવનમાં પ્રવેશ કરતાંની સાથે જ ચંદ્ર-સૂર્યનાં દર્શન અદૃશ્ય થઈ જતાં હતાં. દિન પ્રતિદિન વસંતઋતુને લઈને ઉપવનની શોભામાં ઘણી જ વૃદ્ધિ થઈ હતી. વનરાજીએ જાણે નૌતમ વેશ ધારણ કર્યો હતો. વૃક્ષોની નાની મોટી, અરસપરસ, ગુચાઈ ગયેલી ડાળીઓ, વેલડીઓ. પાંદડાં ફળ-પુલો વગેરે વનના સપાટાથી પૃથ્વી ઉપર વિખેરાઈ પડ્યાં હતાં. આમ્રતરૂની શાખાઓ પર મોર ઊગી નીકળ્યો હતો અને કાયલડી પંચમ સ્વરથી કુહુ-કુ-હુના મનોહર ટૌકારવ કરી વસંતના વધામણું કરતી હતી. રંગબેરંગી કમળો, ચપો-ચંપેલી. જાંઘ-જીંઘ, મરવો, મોઘરો વગેરે પુષ્પો ખીલ્યાં હતાં અને તે ઉપર આસક્ત થયેલા હજારો ભ્રમરાઓ ગૂંચવ કરી રહ્યા હતા. આમ અનેક રીતે ઉપવનની શોભા નંદનવન સમાન દેખાતી હતી. સાયંકાલે કોકોનાં ટોળેટોળાં આ વનમાં આવીને આનંદ કરતાં હતાં. ધારા નગરીના મહારાણા ભોજ પણ ન્યારે ન્યારે શિકાર કરવાને જતા ત્યારે, આ મહાન વનમાં નિરપરાધી પ્રાણીઓના પ્રાણ સંહરી પાછાં ફરતાં વિશ્રાંતિ અર્થે બે ઘડી થોભતા.

આ તીર્થની ઐતિહાસિકતા સંબંધી ઊલ્લાસેહ કર્યો છે એ શિલાલેખો એક વખત છપાઈ ગયેલા હોવાથી એનો ઉતારો અહીં કર્યો નથી. જેમને એ મૂળ લેખો જેવા ની ઇચ્છા હોય તેમણે “ પ્રાચીન જૈન લેખ સંગ્રહ ” ભાગ બીજા—એ પુસ્તક જેમ લેવું.

ગયા વર્ષે કામ પ્રસંગે સેવાડી ગામ જવાનું થયેલું. ત્યાંથી પૂજ્ય મુનિરાજશ્રી વલ્લભવિજયજી (આ શ્રી વિચરનેમિસુરીશ્વરજીના શિષ્ય) સાથે આ તીર્થના દર્શન કરવાનો લાભ મળ્યો હતો. આ વખતે અમારી સાથે વિજ્ઞપુરના જૈન ભાઈઓ તેમજ નેધપુર રાજ્યના ટ્રિબ્યુટ ઇન્સ્પેક્ટર શ્રીચુત ભેડરાજજી ભણુસાળી હતા. વિજ્ઞપુરના ડાકોર શ્રી જોગસિંગજી પણ ત્યાં આવ્યા હતા.

વિજ્ઞપુરના ડાકોરને પૂ. વલ્લભવિજયજી મહારાજ ઉપર ભક્તિ હોવાથી તે વખતે તેમની ઇચ્છા આ તીર્થનો કોઈ રીતે ઉદ્ધાર થાય એવી હતી. વલ્લભવિજયજી મહારાજ પણ કોઈકે ધનિક જૈન સદ્ગૃહસ્થને ઉપદેશી આ તીર્થનો જીર્ણોદ્ધાર કરાવવાની ભાવના રાખતા હતા. અને ત્યાં જવામાં પણ આ જ ઉદ્દેશ હતો કે એ તીર્થનો જીર્ણોદ્ધાર કરવો હોય તે આસપાસની કેટલી જમીન લેવી જોઈએ વગેરે જાતે જોઈને નક્કી કરવું. વિજ્ઞપુરના ડાકોર પણ તે વખતે સારા પ્રમાણમાં જમીન આપવા તૈયાર હતા.

આ પછી ડાકોર સાહેબની ઇચ્છા કે મુનિરાજશ્રીની ભાવના કેટલી સફળ થઈ છે, એ જાણવામાં નથી આવ્યું. કોઈ સખી જૈન ગૃહસ્થની મદદથી આ ભાવના સફળ થાય અને એ તીર્થનો જીર્ણોદ્ધાર થાય એમ આપણે ઇચ્છીએ.

શ્રી જૈન સત્ય પ્રકાશ

[૮૧] _____ [૧૫૧]

‘હે ધનપાલ ! આ મૃગલાઓ ઉંચે આકાશમાં ફૂટે છે અને આ બુડો જમીનને ખોદે છે. તેનું કેમ ?’ ભોજ ભૂપતિએ આવો વિચિત્ર પ્રશ્ન પૂછ્યો, છતાં પ્રત્યુત્પન્નભુક્તિના નિધાન ધનપાલે તરત જ અર્ધા શ્લોકથી પ્રત્યુત્તર આપ્યો—

દેવ ! ત્વદસ્રચક્રિતાઃ શ્રયિતું સ્વજાતિ —

મેકે મૃગાઙ્કમૃગમાદિવરાહમન્યે ॥ ૧ ॥

હે મહારાજ ! આપના ચળકતા તીક્ષ્ણ શસ્ત્રથી ભયભીત અનેકા મૃગલાઓ પોતાની જાતના વડા ચંદ્રમાં રહેલા મૃગને શરણે જવા માગે છે, માટે ઉંચે આકાશમાં છલંગો મારે છે, અને આ કુક્કરો પોતાની જાતિના આદિ વરાહ (વરાહાવનારી વિષ્ણુ) કે જે પાતાલમાં છે, તેની મદદ માગવા જમીન ખોદે છે.

શિકારનો ત્યાગ

આ પ્રમાણે સાંભળતાં કોઈ દેવીએ ભૂપતિ ભોજને જણાવ્યું કે—“મહારાજ ! આ કવિ ધનપાલ જૈનધર્મી પરમાર્હતોપાસક છે, માટે તથાપ્રકારનું શિકારનું વર્ણન કોઈ પણ રીતે નહીં જ કરે. ત્યારે ભોજે ફેર ધનપાલને કહ્યું કે—“તમે શિકારનું વર્ણન કરો.” તેના પ્રત્યુત્તરમાં ધનપાલ પડિતે શિકારનું વર્ણન કરતાં નીચેના શ્લોક કહ્યો—

રસાતલં યાતુ યદ્વ પૌરુષં ક્વ નીતિરેષાઽશરણો દ્યદોષવાન્ ॥

નિહન્યતે યદ્ બલિનાઽપિ દુર્બલો હઠા મહાકષ્ટમરાજકં જગત્ ॥૧॥

જે પુરુષાર્થ નિરપરાધી પ્રાણિઓના પ્રાણ લેવામાં વપરાય છે, એવો પુરુષાર્થ પણ ભક્ષે પાતાલમાં પેસી જાયો, શું આવી તે નીતિ હોઈ શકે કે અશરણુ, નિદોષ અને દુર્ગુણને બળવાન મારી નાખે? અરેરે! મહાકષ્ટની વાત છે કે જગત અરાજક થઈ ગયું છે! જગતમાં કોઈ રાજ જ નથી—કે નિરપરાધી પ્રાણિઓનો વિના કારણે સંહાર થાય! સામાન્યતઃ એવો નિયમ છે કે “બલવાનોએ દુર્ગુણોની સમ્યક્ પ્રકારે રક્ષા કરવી જોઈએ” તેને બદલે સ્વયં ક્રીડા કાતુકમાં મગ્ન બની બલવાનો નિર્બલ કે નિદોષને દબાવી દે, ચગદી નાખે, તેની ઘેર હત્યા કરે એ હડહડતી અનીતિ નહીં તો શું કહી શકાય?

આ વચન સાંભળીને રાગના દુઃખનો પાર રહ્યો નહીં. તેનાં નેત્રો લાલ બની ગયાં, શરીરનાં અવયવો કંપવા લાગ્યાં અને એકદમ એકા થઈ કહ્યું, ધનપાલ શું બોલે છે? ભાન છે કે નહીં? તરત જ ધનપાલે મહારાજને શાંત કરવા કહ્યું:

વૈરિણોઽપિ હિ મુચ્યન્તે પ્રાણાન્તે તૃણમક્ષણાત્ ॥

તૃણાહારાઃ સદૈવૈતે, હન્યન્તે પશવઃ કથમ્ ? ॥ ૧ ॥

પ્રાણ સંકટ આવતાં વૈરી પણ જે પોતાના મહોમાં તૃણ (ઘાસનાં તરણાં) ગ્રહણ કરે, તો તેવા શત્રુને પણ ક્ષત્રિયો છાંડી મૂકે છે, તો જેઓ નિરંતર તૃણનું ભક્ષણ કરનારા છે, નિર્બલ ઝરણાઓનું જળ પિનારા છે, એવાં પશુઓનો ઘાત કેમ કરાય ?

આ પ્રમાણે શ્લોક સાંભળતાં રાજ ભોજના અંતઃકરણમાં અત્યંત કણ્ણુ આવી ગઈ. તેને સત્યની ખાત્રી થઈ, એટલું જ નહીં પણ તેણે તરત જ ધનુષ્ય બાણને તિલાંજલી દઈ દીધી અને છંદગી પ્રયત્ન શિકાર નહી કરવાની દૃઢ પ્રતિજ્ઞા કરી. ઉત્તમ પુરુષો ગમે તેવા પ્રસંગે પણ પોતાના માસીકનું હિત કરવામાં જ તત્પર હોય છે. (ચાલુ)

देश-ग्राम-नगर-क्षेत्राणां बांधनी-पट्टक

अन्वेषक—आचार्य महाराज श्री विजयतीन्द्रसूरिजी

स्वर्गीय जैनाचार्य श्रीमद्-विजयभूपेन्द्रसूरिश्वरजी महाराज के संग्रहित श्रीसरस्वति-ज्ञानभंडार का अवलोकन करते हुए यह पट्टक उपलब्ध हुआ है। इसके कुल १६ पृष्ठ हैं जो १४ अंगुल लम्बे और ६ अंगुल चौड़े हैं। इसमें कोई पृष्ठ पूरा, कोई पौन और कोई आधा बारीक अक्षरों से लिखा हुआ है। इस पट्टक की बांधनी आचार्य श्रीविजयप्रभसूरिजी की आज्ञासे हुई और यह उन्हीं की आज्ञा से सं० १७२४ में लिखा गया है।

राजा के व्यक्तित्व से राज्य और प्रजा में संगठनबल बढ़ कर नियमों का पालन व्यवस्थित रूप से होता है और उसकी शिथिलता में सर्वत्र अशान्ति फैल कर सारे नियम अस्त-व्यस्त हो जाते हैं और वह राज्य अस्ताचल का अतिथि बन जाता है। ठीक उसी प्रकार आचार्यों के व्यक्तित्व से समस्त श्रीसंघ व्यवस्थित रह कर उसमें संगठनबल बढ़ता, वास्तविक नियमों का पालन होता और सारणा, वारणा, चोयणा, पडिचोयणा इन चार सुशिक्षाओं का प्रचार भव्य रीति से होता है और उनकी ला-परवाही से वह अव्यवस्थित हो धर्म-कर्म से हाथ धो बैठता है। प्रस्तुत पट्टक इसी वस्तु-स्थिति पर प्रकाश डालता है। पाठकों के अवलोकनार्थ हम उसको यहाँ ज्यों का त्यों उद्धृत करे देते हैं।

इस पट्टक से साफ मालूम हो सकता है कि विक्रमीय १८ वीं शताब्दी में आचार्यों का व्यक्तित्व कैसा था, वे कितनी दीर्घ दृष्टि रखते थे? प्रतिदेश ग्राम के संघ के प्रति उनकी कितनी सुंदर हार्दिक लागणी थी? और वे अपने समयवर्ती श्रीसंघ में धार्मिक-भावना को सतेज रखने के लिये प्रति गांव नगरों में चतुर्मास करने को साधुओं को नियत करते थे? इसीसे आज की अपेक्षा उस समय श्रावक श्राविका के हृदय-भवन में धार्मिक-दृढ़ता, साधुओं के प्रति भक्ति-प्रेम और सार्धार्थिक वात्सल्य विशेष रूप से विलास करता था, अस्तु।

प्रस्तुत पट्टक में (१) किस जिले (या विभाग) के किस गांवमें कितने मुनिराज ने चतुर्मास के लिए स्थिरता करनी, (२) दीक्षा देनेके आज्ञापत्रकी नकल, (३) किसी स्थल विशेष में स्थिरता करनेके आज्ञापत्र की नकल, (४) गच्छ का सम्बन्ध विच्छेद करने के आज्ञापत्र की नकल और (५) गच्छ से सम्बन्ध जारी करने के आज्ञापत्र की नकल दि गई है।

श्री जैन सत्य प्रकाश

[८८] [वर्ष ५]

(१)

कहाँ कितने मुनिराज ने चतुर्मास करना

अथ श्रीवृद्धमरुदेशक्षेत्राणां व्यक्ति

मेड़ता-परिसरे—

मेड़तुं ठा. १५ यावत् २१
 आलणीयावास ३
 रेयां ३ अथवा ४
 पाडू ४ अथवा ५
 लवादर १ अथवा २
 धनेरीयुं ३
 कुड़की १ अ. २
 केकींद १ अ. २
 लांबीया २ अ. ३
 नागोर ९ अ. ११
 बीकानेर ७ अ. ९
 आसोप ३
 दहीयावड़ी २
 हरसाला २
 नाहड़सर २
 रोहल २
 वोरुंदो २३

योधपुर-परिसरे—

योधपुर १३।१५
 वीसलपुर ३४
 पालियावासणी २
 चोपड़ा ४५
 चोलहेराई १।२
 वावड़ी ४
 गंगाड़ी २
 पीपांड ४५
 सातसेण २।३
 शाहरो २।३
 कोसाणी २
 कात्रेडो २

बाहलो २
 नीलाणो ३।४
 खारीयुं २।३
 कूड़ो ५।६।७
 धवलेरीयुं २
 खंडप ४
 भमराणी २
 हुणाडो ३।४
 नवसरो २
 वाधि १।२
 खयरवुं ३।४
 खारडी २।३
 गूंदवच ४।५
 डीडूं २
 रूपावस ४
 पालही २।३
 जाढण २
 फलवर्द्धि ३
 जेसलमेर ३

सोजित-परिसरे—

सोजित १०।११
 बगडी ७।९
 मुरड़ावास ४
 चंडाउली २
 वासणा २
 षोषरा २
 सीहाट २
 मोढडुं २
 कर्मावास ३।४
 पीपलीऊं १
 नारायणदासगुडो ३।४

ढूंढो १
 कयलवस २।३
 लाडपुर २
 कंटालिऊं २
 सरियारी २
 मांढो ३।४
 नीवली ३।४
 वृधवड १।२
 खारची २।३
 सिणलुं २
 वीटोरुं ३
 चरपटीउं २
 राणावस २
 व्यापारी १।२
 आउउं ६।७
 गाधाणुं १।२
 देवली २।३
 जाणुंदो २
 ईसाली ३।४
 धणलुं २
 जोजावर ३।४
 बांतू २।३।४
 धामली २।३
 पांचेटीयुं २।३
 भीमालियुं २
 इंद्रवाडानो गुडो १।२
 वील्हावह १।२
 धेनावस २
 खरायतुं ३।४
 गागरोडुं २
 रूपावस १

श्री जैन सत्य प्रकाश

[६०]

[१५ ५]

सोजित-परिसरे—सोजित ठा. १० तथा ११ नै वारुं । वगडो ठा ९ लगि सरस । मुरडावास ठा. ४ चंडालीयुं ठा. २ मोडसा २ अं. गा २ ए ठा. ८ नै । वासणा ठा. २ घोषरा २, सीहाट २ अं. गा. १ ए ठा. ६ नै । कर्मावास ठा. ३ पीपलीउं १ मोढडुं २ अं. गा. २ ए ठा. ५ । ६ नै वारुं । नारायणदासनो गुडो ठा. ३ सरस, हूढो ठा. १ अं. गा. २ ए ठा. ४५ नै वारुं । कयलवस ठा. २ स., लाडयुरो ठा. २ अं. गा. ३ । कंटाळीउं ठा. २ सीरीयारी २ अं. गा. २ मांडो ठा. ३ नींबली २ स., दूधवड २ अं. गा. ३ । खारची ठा. २, सिणलुं २ अं. गा. २ । वीठेरुं ठा. ३, चरपटीउं २ राणावस २ अं. ३ । आऊउं ठा. ६ स., व्यापारी २ गांधाणो २ अं. २ । देवली ठा. २ जाणुंदो २ अं. १ । ईसाली ठा. ४ स., धणसु ठा. २ अं. १ । वातुं ३ सम., धामली २ सर. अं. २ । पांचेटी ठा. २, भीमालीउं २ अं. १, धाकडी २ वाडिउं पांतापासे ठा. १ नै वारुं । इंद्रवाडानो गुडो ठा. २, वील्हावास २, घेनावस २ अं. १, सूरायतुं ठा. ३ गागरोडुं २ रूपावस १ अं. १ ।

जयतारण-परिसरे—जयतारण ठाणा १० सरस, बलुंदो ठा. ३, आसरलाई २ अं. ३, नींबाज ठा. ५, छप्पीउं ३, अं. २, रायपुरु ठा. ५ सबलपुर ३, झुंठो ३, अं. १, आगेवुं ठा. ३ नींबोडुं १ अं. १, गिररी ठा. २, वृदीवस २ नींबेडुं २ अं. २, घोडावलि ठा. २ बलुंदापार्ष्वे अं. ३ ।

सिवाणची-परिसरे—सिवाणो ठा. २ बाल्होतरो ३, कणाणो ३ अं. ३, जसोलि ठा. २ मांडापुरो २ समुद्रडी २ अं. ३, बंभसेण ठा. २ जीडो तरी २ अं. ४, भलडानो वाडो २ पांतानो वाडो २ कुचेरो २, मुलतान ४५ महिम ३ तलवाडुं २ देवटां १ दहीपडे १ पादरु २ अं. ३ नै वारुं ॥

बुद्धमरुदेशे मोटा क्षेत्रनी बांधणी

श्रीयोधपुरनी बांधणी—जेसलमेर ३४, गंधाणी २ वावडी ३४ फलवडि ३४ ए ठाणा १२१३नो ठाम ।

मेडतानी बांधणी—प्रथमवर्षे रायपुर ५६ सबलपुरो ३४ झुंठे २३ द्वितीय वर्षे नींबाज ४५ छप्पीयो ३४ आसरलाई २ ए ठाणा १३नो ठाम ।

नागोरनी बांधणी—आसोष ३४ दहीयावडी २३ हरसाला २ एवं ठाणा ९१०नो ठाम ।

बीकानेरनी बांधणी—मुलतान ४५ अनीं २३३तुं गाम एक यथायोग्य गीतार्थ जोई मरु देश मध्ये, पणि मुलतान अवश्य सचाववुं ।

सोजितनी बांधणी—गूदवच ४५ डींडो २३ रूपावसचारणनो २ एवं ठाणा ९१०नो ठाम । वगणीनी बांधणी—पीपाड ४५ सात सेण २३ शाहमो २ ए ९१०नो ठाम जयतारणनी बांधणी—कणाणो ३४ बाल्होतरुं ३४ मंडा-पुरो २ ए ९१०नो ठाम योग्यताये ।

(अपूर्ण)

જરૂર વસાવો

‘શ્રી જૈન સત્ય પ્રકાશ’ના

નીચે લખેલા ત્રણ મહત્વના અંકો

[૧]

શ્રી પર્યુષણ પર્વ વિશેષાંક

આ સચિત્ર વિશેષાંકમાં ભગવાન મહાવીરસ્વામી પદ્મીના એક હજાર વર્ષના જૈન ઇતિહાસને લગતી પ્રમાણભૂત સામગ્રી આપવામાં આવી છે. એ ઉપરાંત ભ. મહાવીરસ્વામીનું સુંદર ત્રિરંગી ચિત્ર આપવામાં આવ્યું છે.

દ્વિરંગી પુઠું, જિંચા કાગળ, સુંદર છપાઈ, ૨૧૬ પાનાં
મૂલ્ય-ટપાલ ખર્ચ સાથે એક રૂપિયો

[૨]

‘શ્રી જૈન સત્ય પ્રકાશ’નો ૪૩મો ક્રમાંક

૬૦ પાનાના આ અંકમાં જૈન શાસ્ત્રીમાં માંસાહાર હોવાના આક્ષેપોનો શાસ્ત્ર અને યુક્તિના આધારે સચોટ જવાબ આપતા અનેક લેખો આપવામાં આવ્યા છે.

મૂલ્ય-ટપાલ ખર્ચ સાથે ચાર આના

[૩]

‘શ્રી જૈન સત્ય પ્રકાશ’નો ૪૫મો ક્રમાંક

આ અંકમાં મહારાજા કુમારપાળ અને કલિકાલસર્વજ્ઞ શ્રી હેમચંદ્રાચાર્યના જીવનને લગતા અનેક ઐતિહાસિક લેખો આપવામાં આવ્યા છે.

મૂલ્ય-ટપાલ ખર્ચ સાથે ત્રણ આના

લખો

શ્રી જૈનધર્મ સત્યપ્રકાશક સમિતિ

જેશિંગભાઈની વાડી, ઘીકંટા

અમદાવાદ.

Regd. No. B. 3801

કિંમતમાં ૫૦ ટકા ઘટાડો

આજે જ મંગાવો

શ્રી જૈન સત્ય પ્રકાશ

નો

શ્રી મહાવીર નિર્વાણ વિશેષાંક

આ વિશેષાંકમાં ભગવાન મહાવીરસ્વામીના જીવન સંબંધી, જુદા જુદા વિદ્વાનોએ લખેલા અનેક ઐતિહાસિક લેખો આપવામાં આવ્યા છે.

મૂળ કિંમત બાર આના ઘટાડેલી કિંમત છ આના

(ટપાલ ખર્ચ એક આનો)

કળા અને શાસ્ત્રીય દૃષ્ટિએ સર્વાંગ સુંદર

ભગવાન મહાવીરસ્વામી

નું

ત્રિરંગી ચિત્ર

શુભરાતના પ્રસિદ્ધ ચિત્રકાર શ્રી કનુભાઈ દેસાઈ પાસે તૈયાર કરાવેલું આ ચિત્ર પ્રભુની પરમ શાંત મુદ્રા અને વીતરાગભાવનો સાક્ષાતકાર કરાવે છે.

૧૪"×૧૦"ની સાઈઝ, બહા આટલું કાઠ ઉપર સોનરી બોર્ડર સાથે

મૂળ કિંમત આઠ આના ઘટાડેલી કિંમત ચાર આના

(ટપાલ ખર્ચ દોઢ આનો)

શ્રી જૈનધર્મ સત્યપ્રકાશક સમિતિ

જે(શંગભાઈની વાડી, ધોકાંટા, અમદાવાદ.